

**KİTAPLAR, TEZLER
VE
BİLİMSEL ETKİNLİKLER**

Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, 1977-78 yıllarında Erzurum Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi'nde sözleşmeli olarak görev yaptı. Öğrencilerin derslerine girmesi yanında özellikle Yüksek Lisans, Doktora ve Doçentlik tez savunmalarında ve imtihanlarında jüri üyesi olarak bulundu.

O yıllarda Erzurum'da İslâmi İlimler sahasında eğitim öğretim yapan ikinci bir kurum daha vardı. Bu da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü idi. Ben bu Enstitünün Müdürü olarak Hamidullah Hocamı Enstitümüzde haftada bir konferans vermek üzere davet ettim, kabul ettiler ve Enstitümüzde altı konferans verdiler. Bunlardan üç konferansı ben, birisini Şerafeddin Gölcük, ikisini de İhsan Süreyya Sırma terceme etmişti.

Hamidullah Hoca Konferanslarının kısa metnini Arapça olarak hazırlar ve konferansa gelirdi. Kısa cümleler ve akıcı bir üslupla mütercimi zorlayacak az kullanılan kelimeler yerine çok kullanılanı seçerek konferansını verirdi. Eğer mütercim Arapça'dan Türkçe'ye terceme edecekse Arapça konuşurdu, mütercim Fransızca biliyorsa Hamidullah Hoca elindeki metni anında Fransızca'ya çevirir ve Fransızca konuşurdu. Zira anadili Urduca yanında Fransızca, İngilizce ve Arapça'yı anadili kadar bilirdi. Yabancı dil bilmeyenlerle anlaşacak kadar ve kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar Türkçesi de vardı. Kendisine Rabbimin bol bol rahmet ve mağfiret vermesini niyaz ederim.

M. Özgü ARAS

Aziz Kardeşlerim!

Geçen hafta kararlaştırdığım gibi, bu hafta sizlere Nikah, Talak ve Teaddüd-ü Zevcat' dan bahsedeceğim. Aile Hukuku'nda araştırma yapılması gereken hususlar vardır.Ama Nikah ve Talak Adem a.s.'dan beri var olan ve dünya durdukça da var olacak beşeri ve tabii bir hadisedir.Üzerinde araştırma yapmaya pek gerek yoktur. Onun için ben burada özellikle nikah meselesindeki Teaddüd-ü Zevcat (çok kadınla evlenme)'den bahsedeceğim. Çünkü Teaddüd-ü Zevcat, bahse değer mühim bir meseledir.

Tarihe baktığımız zaman tuhaf şeylerle karşılaşırız. Bazı topluluklarda çok kadınla bir erkeğin evlenmesi olduğu gibi, bazı topluluklarda da bir kadınla bir kaç erkeğin evlenmesinin varlığı bu tuhaf şeylerden ikisidir. Fakat bunların ikisi de vardır.

**Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'ın
Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü'nde verdiği
Konferanslardan
İSLÂM'DA "TEADDÜD-Ü ZEVCAT"
(ÇOK EŞLİLİK)**

Dr. M. Özgü ARAS

SÜİFD / 18

225

Çok erkekle evlenme, yani bir kadının kocasının çok olduğu toplumlar asrımızda pek bulunmuyor. Ancak Hint Yarımadası'nın batısındaki Malabar deneni yerde böyle bir kavim vardır. Asrımızda bugün dahi bu mevcuttur.

Bugün bu toplulukta kadın bir çocuk doğurunca, âdeten onun babasının kim olduğu bilinmemektedir. Çocuğun babasının hangi kocası olduğunu ananın bildirmesi mümkün ise de, âdeten bu bilinemez. Bu sebeple onlardaki miras hukuku da tuhaftır. Mesela: oğul babaya mirasçı olamaz. Çünkü kadının çok kocası olduğundan babanın kim olduğu belirsizdir. Ama oğla kız kardeşi mirasçı olur. Baba belirsiz olsa da ana bir kardeş oldukları için akrabalık bellidir. Bundan dolayı onlar da kardeşler arasında miras var, baba ile çocuk arasında miras yoktur. Çünkü baba belirsizdir.

Çok kadınla evlenme (Teaddüd-ü Zevcat) ise çok eski zamanlardan beri alemde görülen bir şeydir. Şunu da söyleyebiliriz ki, Adem a.s. müstesna -çünkü O'nun iki kadınla evlenme imkanı yoktu- O günden bu güne her erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi mümkündür. Teaddüd-ü Zevcat'ın ne zaman başladığını bilmiyoruz. Fakat bu, Adem a.s.'in çocukları arasında da yoktur. Galiba birinci ve ikinci nesilden sonra başlamıştır.

Burada şunu da belirtelim ki, bugün insan kız kardeşi ile evlenemez. Ama bu durum Hz. Adem a.s. zamanında nasıldı? Çünkü Hz. Adem zevc, Hz. Havva zevcesidir. Diğerleri onların çocukları ve kardeşleridir. Başkaları yoktu. Nasıl evleniyorlardı? Bu konuda ne Tevrat'ta ne de Kurân'da hiçbir işaret yoktur. Taberî, tarihinde, bu mevzuyu başka kitaplarda da bulamadığını söylüyor. Ayrıca Taberî, "Hz. Adem ve Hz. Havva'nın doğan her çocuğu ikizdi. Biri oğlan diğeri kızdı." demektedir. Bugün de ikiz doğum mevcuttur. Fakat az görülen bir hadisedir. O zaman ise doğan her çocuk, Taberî'ye göre ikiz doğardı.

Bugün karga ve güvercin gibi bazı hayvanları da görüyoruz ki bunlarda iki civciv meydana getiriyorlar. Biri erkek diğeri dişi oluyor.

Hz. Adem a.s. zamanında da vahy sebebi ile, Adem a.s. birinci doğumdan doğan oğlanla, ondan sonraki doğumda doğan kızın ve ewelki doğumdaki kızın da sonraki doğumda doğan oğlanla evlenmesini emretti. Çünkü başka türlü evlenme imkanı yoktu. Bunun için de ayrı doğumda doğan kardeşler arasında evlenme gerçekleşti. Aynı doğumda doğan ikizler birbiri ile evlenmedi. Eğer bu değişme olmasa idi, hayvanlarla insanların farkı olmazdı. İnkişaf ve gelişme de olmazdı.

Görüyorsunuz ki, kargalar milyonlarca yıldır yuvalarını aynı şekilde yapmaktadırlar. İnsanların ev yapmaları ise tekamül etmiştir. Ve daima gelişmektedir. İnsanlarla hayvanlar arasındaki fark da burada görülmektedir.

Çok kadınla evlenme (Teaddüd-ü Zevcat)'nin ne zaman başladığını kesin olarak bilmiyoruz. Fakat, çeşitli kitaplarda ve mesela Tevrat'ta görüyoruz ki Peygamberlerin çoğu birden fazla kadınla evlenmiştir. Mesela Hz. İbrahim a.s. Tevrat'ın işaretine göre, yedi kadınla evlenmiştir. Hz. Musa'nın ise pek çok sayıda zevcesi vardı. Bazı Kur'an tefsirlerindeki zikirlere göre de Hz. Davud a.s. yüz

kadınla evlidir. Ve yine Tevrat'ta yazıldığına göre; Hz. Süleyman a.s.'in da yediyüz zevcesi ve üçyüz cariyesi vardı. Bunlar peygamberdir. Kendilerine hürmet vaciptir. Fakat şunu demek istiyoruz ki, Teaddüd-ü Zevcat ne enbiya, ne melikler ne de diğer insanlar arasında eskiden beri yasak olan bir şey değildir.

Beşeri meseleler belli bir ölçüde, bir kısmı faydalı, bir kısmı zararlı diye ikiye ayrılırlar. Bir gurup insan bir şeyin faydasız ve zararlı olduğunu kabul ederken; başka bir gurup insan aynı şeyin çok faydalı ve isabetli olduğunu söyler.

Bu konuda size, bundan beş-altı sene önce Venedik'te Hıristiyan, Yahudi, Budist, Müslüman gibi çeşitli dinlere mensup mümessillerin dinlerde dua hakkındaki konferanstan bir hatıramı nakledeceğim. Konferansın sonunda mümessiller kendi aralarında da konuşmalar yapmışlardı. Bu arada benim yanımda oturan bir Hıristiyan rahibi ayrılmadan önce benimle Teaddüd-ü Zevcat hakkında bahis açtı. Zaten Katolik v.b.lerinin çoğu İslam'a Teaddüd-ü Zevcat 'tan dolayı ta'n ederler, "çok kadınla evlenmek ahlaksızlıktır" derler. Bu Katolik temsilci de aynı noktadan girdi. Ben Ona, "sen ilim adamısın değil mi?" dedim. "Evet" dedi. "Peki araştırmaların esnasında dilini bilmediğin bir lisanla yazılmış kitaba ihtiyacın olmuyor mu?" dedim. "Evet oluyor" dedi. "Eğer senin evinde dört zevcen olsa, her biri ayrı ayrı bir dili bilse, sen Rusça'ya ihtiyacın olunca Rusça bilene sorarsın, Çince'ye ihtiyacın olunca Çince bilene sorarsın. Çünkü bunların hepsi senin evindedir. Sen de bir ilim adamı olarak çok güzel araştırma yaparsın" dedim. Düşündü ve " Sen haklısın, gerçi papazlar hiç evlenmez, ama Teaddüd-ü Zevcat 'da fayda da vardır, zararda vardır." dedi.

Ben de size biraz önce söylemiştim ki, beşeri meselelerde fayda ve zarar belli bir ölçüdedir. Fakat Teaddüd-ü Zevcat 'da fayda vardır.

İslam'da bildiğimiz gibi dört kadınla evlenme vardır. Fakat bu vacib değildir. Dört kadınla evlenmek caizdir. Bu demektir ki; bir kimse İslam'ı yaşamak istediği zaman dört kadınla evlenmeyip bir kadınla evlenirse İslam'a muhalefet etmiş sayılmaz.

İslam Hukuku'nun bazı özellikleri vardır. Bu, İslam'ın kendisine hastır. Bu özellikler diğer beşeri kanunlarda yoktur. Mesela, bugün var olan Garp Medeni Kanununu ele alalım. Bu kanuna göre bir kimse bir kadınla evlenebilir, fazlasına müsaade yoktur. Fakat aynı kanuna göre, nikahsız olarak bir kimsenin evinde dört kadın bulunabilir. Yani bu yeni kanuna göre, helal yolla evlenmek bir tanedir, ama helal olmayan yolla evde çok kadın bulunuyor. Mesela, Fransa'da, bir adamın evinde nikahsız dört karısı bulunsa ve çocuk ta olsa, hükümet bu çocuğa, nikahlı karısından doğan çocuğa verdiği kadar farksız olarak para vermektedir. Bu Fransız Kanunudur. Diğer bir kanun olarak da Yahudi Hukukunu ele alalım.

Yahudi Hukuku'na göre de, bir kimse birden fazla kadınla, hem de sayısız kadınla evlenebilir. Bu Hukuk'ta hiçbir sınır yoktur. Fakat İslam Hukuku, bir yönden dört kadınla evlenmeye izin veriyor, diğer bir yönden aynı İslam Hukuku, kadınların adedine bir sınır koymaktadır. Bu İslam Hukuku'na hastır. Bu sınır bu şekildedir.

İslam'da nikah medeni bir akitir. Bu akitde de diğer medeni akitlerde, mesela ticarî akitlerde olduğu gibi, âkitlere (tarafalara) ihtiyaç vardır. Ev satın alınırken bayi' ve müşteri gibi iki kişiye iki tarafa ihtiyaç vardır.

Ayrıca bu tip akitlerde bir takım şartların da bulunması caizdir. Bu şartların bir kısmı üzerinde taraflar anlaşmaya varabilir. Mal alırken pazarlık yapıp fiyatta anlaşmaya varıldığı gibi. Mesela: Alan kinse bu evi şu fiyata satıyorsun ama parayı altı ay sonra ödeyeceğim dese, satan da kabul ettim ama, ben de altı ay bu evden çıkmam dese, taraflar bu şartları kabul ederlerse, ittifak ederlerse, böyle şartlar caizdir.

Aynı şekilde, nikah akidinde de taraflar ortaya bir kısım şartlar sürer, ittifak ederlerse, böyle şartlar ileri sürmek de caizdir. Yalnız İslam Hukukunun hilafına ileri sürülen şartlar bundan müstesnadır. Mesela, bir kadın ben seninle evlenirim ama, şu adamı öldüreceksin diye bir şart ortaya koysa, böyle bir şart kanuna muhaliftir ve caiz olamaz.

Bunun aksine kanunen uygun görülen ve tarafların ittifak edebilecekleri şartlar ileri sürerek nikah akdi yapmak caiz ve bu şartlara uymak da vaciptir. Zira Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadisinde " El-Müslimûn 'inde şurûtihim...." buyurmuştur. "Eğer Müslümanlar bir şartta ittifak etmişlerse ona uymazlar. Fakat ittifak ettikleri bir şartta uymak mecburiyetindedirler."

Yine bir hadiste Peygamberimiz (s.a.v.) " Eş-Şartu emlekü" yani "Şartın gereğini yapınız, ona muhalefet etmeyiniz" buyurmuştur. Bundan dolayı nikah akidinde tarafların ileri sürdükleri şartlar aslında akit için şart olmadığı halde, tarafların ittifakından dolayı kendisine uymak vacib olan bir şart olmuş olur.

Bu şartlardan bir tanesi bir kadınla evlenme şartı olabilir. Mesela, bir kadın varacağı zevcesine "Ben sana varırım ama, benden başka kadın almayacaksın" diye bir şart koşsa; bu şartı kocası kabul etse, bu şartta uymak koca için vaciptir. Böyle bir şart sadece bu akdi yapan fertler içindir. Diğer evlenenler için böyle bir şart mevzu bahis değildir.

Bu durum gösteriyor ki, bazı şartları kabul ederek teaddüd-ü zevcatı terk etmek mümkündür. İslam'daki dört kadınla evlenmeyi kaldırmak için başka kanunlarla tahdide ihtiyaç yoktur. İslam'da bir kanunu tahdit, yine İslam'ın kendi bünyesindeki nass'larla olur. Başkası ile değil. Bunun tarihte misalleri çoktur. Abbasi halifelerinden Mansur, halife olmadan önce Himyeriyye adında bir kadınla evlenmişti. Bu kadın, Mansur halife olmadan önce evlenirken akit esnasında, kendisi sağ oldukça başka bir kadınla evlenmemesini şart koştu. Mansur bu şartı kabul ederek onunla evlendi. Aradan seneler geçti. Mansur halife oldu. Yanına bir kısım devlet adamları ve dalkavuklar gelerek; "Senin başka kadına ihtiyacın yok mu? Niçin bir kadınla evlisin?" gibi serzenişlerde bulundular. Mansur onları yanından çeşitli yollarla savıyordu. Fakat bir gün bir kısım adamlar gelerek, " Bu şart fasittir, zira Kur'an dört kadınla evlenmeye müsaade etmiştir. Senin bu önceki şartta uyman vacib değildir." dediler. Mansur onları da savdı. Fakat her gün aynı şeyi söyleyen çeşitli kimseler oluyordu. Onu evlenmeye zorluyorlardı. Bir

gün geldi ki, O da tekrar evlenmeyi kafasına koydu. Fakat Allah korkusundan dolayı bu konuda "bir müftüden fetva almam gerekir." dedi.

Kadîleri, Şeyhu'l-İslâmı çağırarak onlara bu şart fasittir değil mi? Kur'an dört evlenmeyi izin veriyor, ne dersiniz? diye sordu.

Onlar da, "Senin deden, Peygamberimiz (s.a.v.) 'El-Müslimûn 'inde şurûtihim...' buyurmuştur. Sen Himyeriyye ile evlenirken, hiç zorlama olmadığı halde bu şartı kabul etmişsen buna uymak mecburiyetindesin." dediler. Mansur onların hepsini " Siz cahilsiniz, ben sizden daha alim ve fakih olanları çağırıp fetva alacağım" diyerek huzurundan çıkardı. Pek çok fakih çağırıldı, her birinden fetva istedi. Fakat hepsi de "Ey mü'minlerin emiri, eğer zorlanmadan bu şartı önce kabul ettinse uymak vacibtir." dediler. Hepsini huzurundan çıkardı. "hepiniz cahilsiniz. Ben Medine'den alim ve fakih isteyip fetva alacağım" dedi. Oradan da alim geldi, fakat O da aynı şeyi söyledi. Mekke ve Maveraü'n-Nehir'den getirdiklerinin de hepsi aynı şeyi söyledi. Mansur "Bu şart fasittir" diyen bir fakih ve müçtehid bulamadı.

Netice olarak Mansur, Himyeriyye yaşadığı müddet çeikinci bir kadınla evlenme imkanı bulamadı.

Taberi bu kıssayı anlatarak Himyeriyye' nin Mansur'un halife oluşundan yedi sene sonra öldüğünü yazıyor. Himyeriyye' nin öldüğü gün akşamı ise Mansur'a yüzlerce evlenme teklifi gelmiştir.

Ben burada size şunu demek istiyorum ki, İslam'da evlenmeyi birle tahdit etmek, evlenmeyi tek kadın ile yapmak İslam kanunu ile mümkündür. Bir evlilik için İslam kanunu ilgaya ihtiyaç yoktur.

Burada söylemeden geçemeyeceğim başka bir husus da vardır ki bu bir âdettir. İnsanlar adet olarak bir kadınla evlenmeye İslam cevaz vermiştir diyorlar. Ve dört kadınla evlenmek istemedikleri zamanda bu yönden İslam'ı ta'n ediyorlar. Ama onlara şunu söyleriz: Evlenmek bir akittir. Bu akitte iki taraf bulunmaktadır. Bu taraflardan erkeğin karısının rızası olmadan diğer kadınla evlenmeye hakkı yoktur. Mesela, benim bir karım olsa, Onun rızası olmadıkça başkası ile evlenmem caiz değildir. Bu demektir ki, teaddüd-ü zevcat, ilk karının rızası ile mümkündür. Yoksa erkeğin istemesi ile mümkün değildir. Bundan dolayı da İslam'da, erkekler kadınlara zulmediyor denemez. Zira teaddüd-ü zevcat kadının rızası ile mümkün olmaktadır.

Diğer bir husus da Teaddüd-ü Zevcat faydalı mı? Zararlı mı? meselesidir.

Teaddüd-ü Zevcat bazen faydalıdır, bazen de faydalı değildir. Mesela; Erzurum'da biri bunu sorsa.....(Burada elektrik kesilmesi sebebiyle kısa bir kısım teybe kaydedilememiştir. Hatırlayabildiğim kadarıyla bu kısmın özeti şöyledir. Sayın Hocamdan özür dilerim). "Erzurum'da faydalı olmasa da, Kıbrıs gibi harpten çıkmış olan yerlerde bazen dört kadınla evlenmek vacib olur."

TALAK: Boşanmaya gelince, bu muhtelif dinlerde var olan bir durumdur. Mesela, Tevrat'ta talak vardır ve bir adamın karısını boşaması caizdir. Ama İncil'de bu yasaktır. Bugün elimizde mevcut incillerde İsa (a.s.)'ın, zinadan başka bir sebeple karı boşamanın haram olduğunu söylediği yazılıdır. Eğer Hıristiyan bir koca karısını, zina dışında bir sebeple boşar da, kadın başka bir kocaya varırsa; birinci kocasından boşanmamış sayılacağından ikinci kocası ile zina halindedir.

Gördüğümüz gibi Hıristiyan Hukuku boşamaya cevaz vermemektedir. Ve Hıristiyanlar arasında boşanma imkanı mevcut değildir. Başlangıçta Hıristiyanlarda boşanma mevcut değilken sonradan Vatikan Papası, " Papanın izni ile boşanma mümkündür." demiştir. Din müessesesi olan Hz. İsa (a.s.) haram dediği halde Papa, " Benim iznimle caizdir" diye fetva veriyor.

Fakat bugün Hıristiyan Hukuku'nda boşanma, sosyal bir ihtiyaç olarak kabul edilmiştir. Zira Bazen karı-kocanın bir evde beraber yaşama imkanı olmamaktadır. Böylece Hıristiyanlar boşanma imkanı ve beşeri zaruretlere cevaz vermediği için dinlerini terk ettiler. Parlementerleri kanunlarına talak'ı yerleştirerek dinlerinin hükmünü ilga ettiler.

Bugün Fransa, İngiltere gibi Hıristiyan olan yerlerde boşanmanın ne zaman başladığı söylenemese de, hepsinde boşanma vardır. Onlar bunu yaparak dinlerinin tatbiki layık olmadığını da kabul etmişlerdir.

Bugün Avrupa ve Amerika'da mahkeme sureti ile boşanma imkanı vardır.

Müslümanlar nezdinde ise, talakın çeşitli şekilleri mevcut olduğu gibi, bugün garpta olan mahkeme ve kadınların boşanması şekli de zaten mevcuttur. İslam'da ayrılmanın çeşitli yolları ise şunlardır:

Birincisi talaktır. Bunun manası, koca karısına git der ve bu talak olur. Bu kocanın terk etmesidir.

Diğer bir yol da hul'dur. Bu da karı ile koca arasında anlaşma yapılarak meydana gelen boşanmadır. Mesela, karı kocasına "mehrinden şunu,şunu al ve beni boş" der ve kabul ederlerse ayrılırlar.

Başka bir yol da, Tefvîzü't-Talak'tır. Bunda da karı kocasını boşar. Fakat bu talakta taraflar arasında bir akit olması gerekmektedir. Bu anlaşma akit esnasında da olabilir. Mesela, evlenecek çiftlerden kadın, "ben sana zevceliği kabul ederim, ama boşama hakkı bende olmak şartı ile" der. Bunu koca o zaman kabul ederse, boşama hakkı kadındır. Bu hakkı kadın, evlenme akdinden sonra da alabilir.

SÜİFD / 18
230

Bu Tefvîzü't-Talak şekli İslam'dan önce vardive Araplarca bilinmekte idi. Peygamberimiz (s.a.v.)'in dedelerinden Haşim, Medine'de bir kadınla bu şekilde evlenmişti. Boşama hakkını karısına vererek evlenen Haşim'in o kadından Abdulmuttalip adında oğlu doğdu. Bildiğiniz gibi Bu, Peygamberimiz (s.a.v.)'in dedesidir.

Bu demektir ki, Tefvîzü't-Talak İslam'dan önce Araplar arasında biliniyordu. Fakat Haşim'den önce ne zamana kadar dayandığı bilinmiyor. Yani biz bilmiyoruz. İslam bunu aynen kabul etmiş ve caiz görmüştür.

Bunlara dayanarak şunu deriz ki, İslam Hukuku, Garp Hukuku'ndan daha toleranslıdır. Çünkü Garp'ta boşanma, sadece tek yol olarak mahkeme izni ile vardır. Oralarda karı boşamak çok zordur. En az iki sene zaman ve ikiyüzbin frank da para lazımdır. Bu külfetlere girmek istemeyen insanlar da boşanmıyor. Karı başka bir erkeğe gidiyor, erkek de başka karı alarak yaşıyorlar.

Öyleyse İslam Kanunu beşeri hayata daha uygundur. Avrupalılar uygun bulmadıkları için dinlerini ilga etmişlerdir.

Kısa zamanda sizlere bunları anlatabildim. Teşekkür ederim. Sorularınız var mı?

Soru (Fikret KAHRAMAN) : 1-Önce şartlı evlenip,kadın sonra kocasına evlenme izni verebilir mi?

Cevap: Tabii bu, onun hakkıdır. Vazgeçerse kocası evlenebilir.

Soru :2-Hul' ile Tefvüzü't-Talak'ın farkı nedir?

Cevap: Tefvüzü't-Talak'ta kadın kocaya hiçbir şey sormaz, kocasını boşar geçer. Hul' da ise kocası ile anlaşma ,ona danışma vardır.

Soru(Abdurrahman ANIK) : Sütten dolayı evlenme yasağı, İslam'dan önce var mıdır?

Cevap: Sanırım ki İslamdan önce bu, Araplarda vardır ve İslam bunu değiştirmeyip kabul etmiştir. Buharide...diğerlerinde, bilhassa İbn Habib'in Muhabber adlı kitabında İslam'dan önceki âdetlerin hangisini İslam'ın ibka etmiş olduğunu bulursunuz.

Soru:Kur'an, dört evlenin demiş ama, birinci kadının rızasını şart koşmamıştır. Siz neden bu şarta bağladınız?

Cevap: başka bir ayette nikah bir akitir deniyor. Akit ise tarafların rızası ile vücut bulur. Asr-ı Saadette bir kadın gelerek “ Ya Resulallah, babam beni şu adamla rızam olmadan evlendirdi” deyince Hz. Peygamber (s.a.v.) “ Bu akit bâtıldır.” buyurmuştur. Eğer akitte rıza şart olmasa idi böyle demezdi. Rıza da bir şarta bağlı olunca, şartları yerine getirmek de emredilmiştir.

Soru (İsmail AKSOY) : Dört kadınla evlenmeye izin veren ayet nazil olduğu zaman peygamberimiz (s.a.v.) dokuz kadınla evli idi. Durum ne oldu?

Cevap: bu ayet, o zamanki bütün Müslümanları ilgilendirir. Ayet gelince Peygamberimiz (s.a.v.) bütün Müslümanlara dört kadın bırakarak, fazla olanları boşamalarını emretti. Onlar da dörtten fazla olanları boşadılar. Zira o zaman sahabenin çoğu dörtten fazla, yedişer, sekizer kadınla evli idiler.

Burada Peygamberimiz (s.a.v.)'e de taalluk eden hususlar vardır. Bu âyet geldiğinde O da dokuz kadınla evli idi. Ve biliyoruz ki, O hiç birini boşamamıştır.

Bazı müfessirler bunu “Peygamberimize has bir fiildir” derler. Ama Buhari'nin Tarihi ve İbni Sa'dın Tabakat'ı gibi kitaplarda ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de dörtten fazla olan kadınlarını boşamak istediğini görürüz.

Peygamberimiz (s.a.v.) ayet gelince, bütün hanımlarını toplamış ve: " Allah bana dörtten fazla evlenilmeyeceğine dair ayet gönderdi. Fakat ben sizin hanginizi boşayacağımı bilemiyorum. Hepiniz dindar ve salih kadınlarınsınız. Birinizi boşarsam,Müslümanlar 'Bu, Peygambere layık değildi de boşadı' zannederler. Bundan dolayı ben sizden, aranızda bir seçim yaparak hangi dördünüzün benimle kalacağını tesbit etmenizi istiyorum. Diğerleri gitsinler. Hayat boyu onların nafakası, iâşe ve ibatesi benim üzerimedir." dedi. Cevap açıktır ki, hiç birisi gitmek istemedi, her biri ben kalayım, diğerleri gitsin dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ne yapayım diye Allah'a dua etti ve vahy geldi. "Dört tanesi senin yanında zevce olarak kalacak, diğer beşi ise sadece senin ailen şerefini taşıyarak ayrı kalacaklar" diye emredildi. Her birisi bunu kabul ettiler. "Biz senin zevcen şerefine nail olarak yaşayalım,öyle ölüm ve haşır olalım" dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) dört tanesini seçti. Allah'ın emri muayyen dört olmadığı için, Peygamberimiz içtihad yaparak alfabetik sıraya göre her ay ayrı bir dört ile kalmak istedi. Fakat vahy gelerek değiştirmesine izin vermedi. Böylece Resulullah (s.a.v.) dört hanım ile aile hayatı yaşadı. Diğer beşi ise zevce olma şerefine nail olarak kaldılar.

Teşekkür ederim.

Zındıklann Tanınmış Şahına Çekilmiş Kılıç isimli yazma risale Arapça olup on bir varaktan ibarettir. Konya Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi'nin 6730 demirbaş numarasında kayıtlı bulunmaktadır. Müellifi belli olmayan bu risale giriş bölümünden anlaşılacağı üzere Osmanlı padişahlarından Yavuz Sultan Selim döneminde yazılmıştır. Konusu bu dönemde büyük huzursuzluklara neden olan Kızılbaşlardır.

Birinci varak Allah'a hamd ve Peygamberine övgü ile başlıyor. Daha sonra Yavuz Sultan Selim'e övgüde bulunuluyor.

Müellif risalenin iki esastan oluştuğunu birinci esasın Kızılbaşların, sûflilerin en sapıkları, zındık, mülhid, Râfizî ve aşırı Şîî oldukları; ikinci esasın ise Kızılbaşların bir diğer grubunun bid'at ehli olduklarını belirtiyor. Bunlar gizli Melâmîlik yolundan gidiyorlardı. Müellif Kızılbaşları bu şekilde tanıttıktan sonra söz konusu iki grubun yeryüzü felâketleriyle yok olmaları için beddua etmektedir.

Müellif bunlarla ilgili hükümleri tefsirlerden, hadislerden, kelâm kitaplarından ve fetva kitaplarından topladığını ifade ederek konuyu veciz bir şekilde ele alacağını vurgulamaktadır. Bu ifadelerden de anlıyoruz ki bu risalede konu, daha çok yaşanan olayların tespiti şeklinde değil; İslâm inancına ve ahlâkına uygun olup olmama yönüyle ele alınmaktadır. Ancak yine de tarihî bazı veriler bu risalede yer almaktadır.

Müellif kendisinin derleyen ve eser yazarlardan olmadığını ifade etmekte, kendisine risaleyi *Zındıklann Tanınmış Şahına Çekilmiş Kılıç* olarak isimlendirmesinin ilham edildiğini beyan etmektedir.

İkinci varak açıklanacak ilk fırka şeklinde bir ifade ile başlamaktadır. Anlaşılan başka fırkalardan da söz edilecektir. Söz konusu ilk fırka küfürde, haramları helâl görmede, zındıklıkta ve Râfizilikte ileri gitmelerinden dolayı Kızılbaşlardır. Müellif buradaki amacı propagandacıların yanlışlarını ortaya koymak, doğru yolu ilmî delillerle açıklamak ve haklarında verilecek hükmün cevazına vesile olmak şeklinde açıklamaktadır.

Müellif bu topluluğun İslâm dininden çıkmış bir grup olduğunu vurgulamaktadır. Müellife göre Kızılbaşlar Müslümanların namuslarını ve mallarını kendilerine helâl görmekte idler. Müslümanları esir alıyorlar, kadınların iddet sürelerini ve nikâhı hiçe sayıyorlar, Müslüman kanı dökmeyi helâl sayıyorlardı. Onlar önemli Sünnî şahsiyetleri öldürdüler. Mescitleri, medreseleri ve hayır yerlerini yıkmaya

Seyfü'ş-Şer'i-L-Meşhûr Alâ Şâhı Ahmerî'r-Ra'sî'z-Zındıkî'l-Meşhûr İsimli Yazma Risalenin Tanıtımı

Dr. Mehmet Nadir ÖZDEMİR

çalıştılar. Vakıfları tahrip ettiler. Mushafları ve şeriat kitaplarını dışkılarn üzerine ve ayaklar altına attılar. Kur'ân'ın aslının bozulduğunu iddia ettiler. Kur'ân'ı parçalara ayırarak istedikleri bir kısmı aldılar, geri kalan kısmını terk ettiler. Şöyle dediler: "Bu Mushaf Allah'ın sırlarıyla dolu gökten inen Osman'ın tasnifinden başka bir Mushaftır." Sahabenin büyüklerinden Râşid Halifeler'den üçüne sövdüler. Mü'minlerin annesi iffetli Hz. Âişe'ye iftira ettiler. Kızılbaşlar bir şehri ele geçirince şöyle diyorlardı: "Hutbe, Cuma ve Bayram hutbeleri ilk üç halifeye lânet etmedikçe sahih olmaz." Aynı şekilde imamet ve diğer şerde sabah akşam onlara lânet okunmadıkça caiz olmaz. Onlar teberrî ve tevellâyı imandan bir parça olarak görüyorlardı. Ayrıca onlar inanç ve iddiaların doğrulanması konularında Sünnîlerin şehadetini kabul etmiyorlardı.

Müellif devam ederek şöyle demektedir: Kelâm ilminde Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî mezhepleri ile müctehid imamlar, kısacası Ehl-i sünnete göre onlar apaçık kâfirdirler. Kızılbaşlar, ümmetin yol göstericisi olan sahâbeden bir çoğunun ve tâbînin efendisi İmâm-ı A'zam Nu'mân b. Sâbit el-Kûfî gibi birçok büyüğün kabirlerini yıktılar. İmâm-ı A'zam'ın kabrini yıkmakla kalmayıp türbesini de yaktılar. Sonra rüzgârlı bir günde Sünnîlere rağmen nefretle küllerini saçtılar.

Kızılbaşlar Sünnîlerin babalarını kâfirlükte itham ettiler. "Kim Sünnî olarak ölürse kâfir olarak ölür" iddiasında bulundular. İslâm âlimlerini çeşitli işkenceler, hakaretler ve rezaletler ile öldürdüler. Hakaret amacıyla bir köpek gördüklerinde ona yüksek sesle "Merhaba ey Sünnîlerin fakihî" diye sesleniyorlardı.

Kızılbaşlar kendilerini temize çıkarmak için, kendilerine "Ehl-i Hak'tan Sünnî olanlardan haksız yere öldürülenler adına savaşıyorlar" nitelenmesinde bulunuyorlardı. İnsan ve domuz eti yemeyi helâl gördüler. Helâl-harama dikkat etmediler. Küfür üzerinde ısrar ederek Allah'ın koyduğunu sınırı aştılar. Kızılbaşlar iki kız kardeşi birlikte nikâhlamayı da mübah gördüler. Haram kılınmış yakın akrabalar ile ilişkiye girmeyi helâl saydılar. Onlar mürted ve mülhîd idiler. Kendilerine ibadet secdesi yatırmıyorlardı. Kısaca onların bütün söz ve davranışlarını reddediyoruz.

Üçüncü varakta müellif Kızılbaşların yaptıklarını ayrıntılarıyla anlatmaktan aciz kaldığını ifade etmektedir.

Müellif Peygamber (a.s.)'den şu rivayeti nakletmektedir: "Kıyamette yakın zamanda bir topluluk gelecek ki reisleri Kızılbaşlı olacak, ileri kötü olacak ve kendilerini "sûfiler", olarak isimlendireceklerdir. Allah'a yemin ederim ki onlar Müslüman değildirler. Bilâkis sapık ve saptıncıdırılar."

SÜİFD / 18
234

Abdullah b. Abbâs'tan gelen bir rivayette Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Ümmetimden kendilerini sûfi olarak isimlendiren, alâmet olarak zikirde seslerini yükselten bir grup çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Onlar kızıl bir şapka giyerler. Kâfir oldukları halde iyilerden zannedilirler. İşleri şeytan işidir. Deccâl'in yaptığını yaparlar. Âlimlerle tartışır, salihlere buğz ederler" Aynı rivayet *Müslim* ve *Buhârî*'nin bazı şerhlerinde daha uzun bir şekilde zikredilmiştir.

Şerhü'l-Makâsîd ve *Kâdî İyâz*'in *Şifâ*'sında ifade edildiğine göre onlar zındık idiler. Onlar insanların mallarını izinsiz kullanan ve kadınların namusları helâl gören

kimselerdi. Onlar İslâm dinini bırakıp apaçık bir küfre çağırıldılar. Bu mülhidlere “Bâtinîler” adı verilir. Onlara göre naslar zâhir (açık) değildir. Bilâkis gizli manaları vardır. Bunları ancak Cibril ve Peygamber bilir. Şeriat ise bunları reddeder ve bunun küfür ile bağ kurmak olduğunu ifade eder. Bu topluluk dinin bütün zarûretlerini reddetmişlerdi. Ayrıca Vücut-ı Bâî (Allah)’ın ismini söylemiyorlardı. Peygamber’in getirdiklerini reddediyorlardı. Bilerek ve isteyerek Mecûsîlerin ve Hıristiyanların taktıkları kuşağı bağlıyorlar ve buna benzer başka küfür alâmetlerini taşıyorlardı.

Müellif Râfîzîlerden söz ederek onların kesinlikle kâfir oldukları sahâbenin büyüklerinden Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman hakkında kötü kanaat beyan ettiklerini ifade ediyor. Bu onların Şîa’dan olmalarındandır. Şîa’nın çeşitli grupları vardı. Bazıları gulâtîr. Bazıları ise gulât olmayanlardır. Gulât Seyyid Şerîf’in *Şerh-i Mevâkıf*’ında ifade edildiği gibidir.

Dördüncü varakta ise müellif Süleymân b. Cerîr gibi bazı kimseler ise imametın şûrâ ile seçilebileceğini ifade ettiğini söylüyor. *Şerh-i Mevâkıf*’ta Seyyid Şerîf’in dediği gibi Râfîzîlerin özü şudur: İlk iki halifeye söverler, lânet ederler. Hz. Ali’yi onlardan daha üstün görerek ilk halife olduğunu iddia ederler.

Şîi-Râfîzî mezhepleri usûl ve furû bakımından ayrı sınıflara ayrılmıştır. Müellif bunların hepsini burada ifade etmenin mümkün olmadığını söylüyor. Müellif konunun devamında Bezzâzî’nin fetvalarına yer vermekte, Şeyhü’l-İmâm es-Sa’lebî’nin tefsirinden alıntılar yapmaktadır. *Medlimü’t-Tenzîl* sahibi Şeyhü’l-Hemmâm’ın tefsirinden alıntılara da yer vermektedir.

Beşinci varakta müellif Ehl-i kbleden kimsenin Allah’a şirk koşmadıkça ve haramları helâl saymadıkça kâfir sayılmayacağını ifade ediyor. Müellif burada Mu’tezile’nin ve Eş’arî Şeyhi’nin görüşlerine de yer veriyor. Önceki kısımda beyan edilen açıklamalar kısmen burada tekrar ediliyor.

Altıncı varakta müellif *mürted* hakkındaki görüşünü beyan ederek “Mürted kanaatimizce öldürülür” demektedir. Mürted olan kişi kadın ise Ebû Hanîfe’ye göre ölünceye kadar her gün otuz dokuz kırbaç vurulur. Bazı âlimlere göre ise hemen öldürülür.

Müellif *Hidâye* isimli eserdeki müşrik ve mürtedlerle ilgili hükümlere yer veriyor. Buna göre Araplardan putperest olanlara ve dinden çıkanlara cizye konulmaz. Çünkü onlar kâfir olmuşlardır. Zira Peygamber (a.s.) onlar arasından çıkmış, Kur’ân onların diliyle inmiş, mucizeler gösterilmiştir. İmam Şâfi’ye göre müşrik Araplara küfürlerinden dolayı sert davranılır.

Muhtâr isimli kitabın şerhi *İhtiyâr*’da ise mürtedler bir şehri ele geçirseler burası dâru’l-harp olur, malları ganimet olur.

Hidâye şerhinde ise mürtedler bir yerde çoğunlukta iseler, kadınları ve çocukları, Peygamber (a.s.)’in Evtâs ve Hevâzin’de yaptığı gibi Ebûbekir (r.a.)’in Benû Hanîfe’nin kadınlarının ve çocuklarının irtidat etmelerinden dolayı esir alması gibi ganimetten mahrum bırakılırlar. Müellif konuya Muhammed b.

Hanefiyye'nin ve İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin konu ile ilgili görüşlerini naklederek devam ediyor.

Müellif *el-Kâfi* isimli eserde yer alan dâru'l-harpte kadının durumu ile ilgili hükümlere yer veriyor.

Yedinci varakta müellif cariye ile evlenen bir kişinin çocuğu olursa onun velâyetinin babası üzerinde olacağını ifade ediyor.

Müellif burada uyarıda bulunarak "Kim şeriata bağlı Müslüman olursa, verâ sahibi ise şeytânî vesveselerden, Yunan safsatalarından, sapık, saptıran, mülhid, haramları helâl gören Erdebili şeyhlerin kötülüklerinden emin olur" demektedir.

Sonra Mükteff'nin sapıklıkta babasının izini süren oğlu doğdu. Onlar din-den çıkmışlardı.

Sekizinci varakta müellif mürtedler ve dâru'l-harp gibi meselelerle ilgili, Ebû Hanîfe, Pezdevî, İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed gibi âlimlerin içtihadlarını nakletmektedir. Ayrıca *Mültekâ* ve *Câmiu's-Sağır* gibi önemli eserlere atıfta bulunmaktadır.

Dokuzuncu varakta müellif önce geçen meselelere ilâve olarak *mürtedlerin ve zındıkların tevbealarının kabulü* konusu üzerinde durmaktadır. Müellif bu konuda Ebû Hanîfe'den, İmam Ebû Yûsuf'tan, Bezzâzî'nin *Elfâz-ı Küfür* kitabından, *Şerhü'l-Mevâkıf*'tan, İmam Mâlik'ten, Leys, İshâk ve İmam Ahmed'den delil getirmektedir.

Onuncu varakta müellif zındığın tevbesinin şeriata göre kabul olacağı kanaatine varıyor. Burada yine zındıklarla ilgili hükümler üzerine duruyor. Buna göre bazı âlimler zındıkların bir din üzere olmadıklarını ifade ederek onlardan vergi alınmayacağı kanaatine varıyor. Kızılbaşlar da zındık oldukları için onlar da aynı hükümlere tâbidirler. Kızılbaşlar sapıklık üzerinde ısrar ederlerse onların öldürülmeleri ve köklerinin kazınması gerekir.

On birinci varakta müellif diğer sapık fırkalardan Abdâllar, Kalenderler, Cevlekîler ve Haydârîler üzerinde duruyor. Müellif bu, fırkaları Râfizîlerden sayıyor. Müellif Semerkandî'nin fetvalarına dayanarak ve Ebû Hanîfe'nin içtihadlarını delil göstererek bu fırkaların kâfir olduklarına hükmediyor.

Sonuç olarak bu risale Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi'ne çıkmasına ve sonrasında gerçekleşen olaylara ışık tutmaktadır. Bu risale o günün şartları içinde Kızılbaş hareketinin tehlikeleri ve toplumu Kızılbaş-Sünnî diye ikiye böldüğünü görüyoruz. Aynı zamanda bu hareket devlete karşı bir başkaldırı olarak da değerlendirilebilir.

"Kızılbaş" kelimesi Osmanlı Devleti'nde on yedinci yüzyılın sonlarına kadar kullanılmıştır.

"Elinizdeki kitap, modern din psikolojisinin temel ilkelerini ortaya koyan bir eserdir. Derinlik psikolojisi ile sosyal psikolojiye ait bakış açılarının aynı ölçüde değerlendirilmeye alınması, din psikolojisinin gelişimi ile ilgili karakteristik bir husustur. Bir bilim dalı olarak bu disiplin, son onlu yıllarda gittikçe artan uluslar arası bir ilgi düzeyine kavuşmuş, kilise ve dini grupların manevi hizmetlerinde; psikiyatride ve hasta bakımında; ayrıca Hristiyanlık dışındaki din ve kültürlerle diyalog girişimlerinde önemli ve zengin bir konuma ulaşmıştır. Tabiatı gereği din psikolojisi, insanı dogmatizmden ve aşırı durumlardan uzak tutar ve ruhsal yetenekli biri olarak bireyin dini gelenekle nasıl karşılaşacağına dair olumlu bir anlayış geliştirmesine yol açar." (*Arka Kapak*)

Din psikolojisi henüz yüz yıllık bir geçmişe sahip olan bir bilim dalı. Ülkemizdeki çalışmalar da yarım yüzyıllık bir gecikmeyle başladığı için, bu bilim dalının yapılanmasında tercüme eserler yadsınamayacak kadar büyük bir rol üstlenmektedirler kuşkusuz.

Çevirisi S.Ü. İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Abdülkerim BAHADIR tarafından yapılan bu eser, kendi alanında çok önemli bir boşluğu dolduruyor. William JAMES'den başlayarak din psikolojisi sahasında yapılan çalışmalarını ve ortaya çıkan ekollerini- özellikle Anglosakson, Alman ve İskandinav din psikolojisi ekollerini- tanıtıyor.

Kitap, genel bir girişten sonra, Sosyal Bir Fenomen Olarak Din başlıklı ikinci bölümde bir dini grubun- cemaatin- oluşumu, liderlik ve bir gruba bağlanmanın psikolojik motivlerini ele alıyor. Tecrübi Bir Fenomen Olarak Din başlıklı üçüncü bölümde ise, insanı aşkın bir gerçeklikle, kutsalla bağlantılı kılan içsel yaşantıları değerlendiriyor. Bu bağlamda özellikle yazanın gündeme getirdiği Hjalmar SUNDEN'in Rol Teorisi gerçekten üzerinde durulmaya ve tartışılmaya değer nitelikte. Kitabın diğer bölümlerinin başlıkları; Din ve Gelişim Psikolojisi, Din ve Kişilik Psikolojisi, Din ve Ruh Sağlığı

Başarılı çevirisi ve nitelikli baskısıyla dikkat çeken bu eser öğrenciler ve akademik düzeyde konuya ilgi duyanlar açısından mutlaka okunması gereken bir kaynak kitap.

Din Psikolojisine Giriş

Nils G. HOLM

Çev: Abdülkerim BAHADIR

İnsan Yayınları, Ekim 2004

Ahmet AKSOY

Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen ilmi sempozyumlar zincirinin bir halkası olan 'I. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları' konulu sempozyum, 11-13 Haziran 2004 tarihlerinde, Türkiye'nin değişik üniversitelerinden çok sayıda din sosyolojisi akademisyeninin katılımıyla Çorum İlahiyat Fakültesi Konferans Salonu'nda gerçekleştirildi. 11 Haziran Cuma günü başlayan ve 3 gün süren sempozyum, 13 Haziran Pazar günü yapılan Koordinasyon Toplantısı ve Değerlendirme Oturumu ile sona erdi.

Türkiye'de alanında ilk defa düzenlenen sempozyum, toplam 22 tebliğin sunulduğu 6 oturumda gerçekleştirildi:

I. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları Sempozyumu

Arif KORKMAZ

Tarih	Saat	Etkinlikler
		Açılış Konuşmaları
11 Haziran Cuma	10.00	
	14.00	I. Oturum: Türk Din Sosyolojisinin İmkânı ve Gerekliği
	16.30	II. Oturum: Türk Din Sosyolojisi Araştırma Alanlarına İlişkin Sorunlar I
12 Haziran C.tesi	08.30	III. Oturum: Türk Din Sosyolojisi Araştırma Alanlarına İlişkin Sorunlar II
	11.00	IV. Oturum: Türk Din Sosyolojisinde Yöntem Sorunları
	14.30	V. Oturum: Heterodoks Grupların İncelenmesinde Yöntem Sorunu
	17.00	VI. Oturum: Türkiye'de Din Sosyolojisi Öğretiminin Sorunları
13 Haziran Pazar	08.30	Koordinasyon Toplantısı
	11.00	Değerlendirme Oturumu

SÜİFD / 18

238

Sempozyum Programı

Açılış

11 Haziran Cuma günü saat 10.00'da saygı duruşu ve İstiklal Marşı'nın okunmasıyla başlayan programda, Çorum İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. İsmet Altıkardeş, Çorum İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı ve Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Fazlı Arabacı ve Çorum

İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Nadim Macit birer açılış konuşması yaptılar. Sempozyumun I. Oturum'u, açılış konuşmalarının ardından verilen öğle yemeğini müteakip saat 14.00'da başladı.

I. Oturum: Türk Din Sosyolojisinin İmkani ve Gerekliliği

Başkanlığını E.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ünver Günay'ın yaptığı I. Oturum'un ilk tebliği, "Yeni Din Sosyolojileri: 1960 Sonrası Arayışlar" başlığıyla, sempozyuma İSAM'dan katılan Doç. Dr. Recep Şentürk tarafından sunuldu. Tebliğinin, Mayıs 2004'te çıkan yeni kitabına¹ bir 'zeyl' olduğunu söyleyerek konuşmasına başlayan ve kısaca kitabını tanıtan Şentürk, Batı'da 1960 sonrası din sosyolojisi alanında geliştirilen düşünceleri özetledi ve Türkiye'de yapılacak din sosyolojisi çalışmalarında dikkat edilmesi gereken hususlar üzerine 5 maddelik bir öneri paketi sundu. Oturumun 2. tebliği, G.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden Doç. Dr. Fazlı Arabacı'nın "Neden Türk Din Sosyolojisi? Türk Din Sosyolojisini Anlamalı Kılan Gereklilikler" adını taşıyan çalışmasıydı. Arabacı tebliğinde, tarihi ve kültürel anlamda Türk toplumunun kendine has özelliklerinin özel bir "Türk Din Sosyolojisi"ni gerekli kıldığı üzerinde durdu. "Türk Din Sosyolojisinin Kimliği" isimli 3. tebliğde ise, Harran Ün. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Salih Aydemir söz aldı ve Türk din sosyolojisinin, Batı'da bile çoktan bırakılmış olan bazı temel Batılı paradigmaları hala kullanmaya devam ettiğini ve kimlik sorununun aslında burada yattığını belirtti. I. Oturum'un 4. ve son tebliğini, sempozyuma S.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden katılan Dr. Mustafa Tekin sundu. "Türkiye'de Sosyolojinin Dine Bakışı ve Yeni Bir Perspektifin İnşası" başlığını taşıyan tebliğinde Tekin, Türk sosyologlarından seçtiği birkaç örnek isim etrafında Türkiye'de sosyolojinin dine bakışı konusunda bir tipoloji denemesinde bulundu ve sonrasında ülkemizde gerekliği ve önemi gittikçe artan bir din sosyolojisi ihtiyacından bahsetti.

Tüm oturumların sonunda olduğu gibi, I. Oturum'un ardından da tebliğcilerin sunumları üzerine eleştiri ve önerilerin yer aldığı değerlendirme müzakereleri yapıldı. I. Oturum'un müzakerecileri, Doç. Dr. Abdurrahman Kurt, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Faruk Kılıç, Prof. Dr. Zeki Aslantürk ve Doç. Dr. Adil Çiftçi idi. Abdurrahman Kurt, M. Tekin'in Türk sosyolojisini temsil eden örnek isimler seçerken önemli bazı sosyologları örnekleme almamasının bir eksiklik olduğunu belirtti. A. Faruk Kılıç ise, toplum çalışmalarında ideolojik yönelimlerin kaçınılmaz olduğunu iddia ederek sempozyum boyunca sürececek bir tartışmayı da başlatmış oldu. Bilimsel çalışmalarda 'dil' konusu üzerinde özellikle duran Zeki Aslantürk, bir çeviri hatasına değinerek Türkçe'nin doğru ve güzel kullanılması gereğini ısrarla vurguladı. Sosyal bilimcilerin ideolojik yönelimlerden olabildiğince uzak durmaya çalışmaları gerektiğini söyleyerek A. Faruk Kılıç'ı eleştiren Adil Çiftçi sonrasında, Recep Şentürk'ün tebliği üzerine de bazı eleştiri ve öneriler getirdi ve çeviri hatalarına değindi.

¹ Recep Şentürk, Yeni Din Sosyolojileri, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Hemen belirtelim ki, sunulan tebliğler, her oturumun sonunda müzakereciler tarafından bu şekilde çeşitli yönleriyle tartışılırken, tebliğ sahibi bilim adamlarına bu eleştirilere cevap verme hakkı da tanındı; böylece tebliğcilerin cevap hakkını kullandıkları oturumlar, ilginç anekdotlar eşliğinde fikirlerin kıyasıya tartışıldığı oldukça verimli birer "bilimsel münazara"ya dönüştü. Bu cümleden olarak, ilk oturumun sonunda eleştirileri cevaplamak için söz alan Recep Şentürk, çeviri hataları konusunda hakkında yapılan eleştirilere cevaben, çeviri yapmanın –hele bu sosyal bilimler alanıysa– ne kadar problemlili bir saha olduğunu bazı örneklerle ortaya koymaya çalıştı. Aynı gerekçeyle söz alan M. Tekin de örneklem seçiminde sınırlandırmaya gitmenin zorluk ve mecburiyetine değindi.

II. Oturum: Türk Din Sosyolojisi Araştırma Alanlarına İlişkin Sorunlar I

U.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. İzzet Er'in sempozyuma katılmaması nedeniyle Çorum İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Salim Ögüt'ün başkanlık yaptığı II. Oturum, Sütçü İmam Üniv. İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Hüsnü Ezber Bodur'un sunduğu "Sosyolojik Perspektiften Türk Din Sosyolojisi" isimli tebliğle başladı. Bodur, Türkiye'deki din sosyolojisi çalışmalarını daha çok sosyoloji fakülteleri ile ilahiyat fakültelerindeki akademisyenlerin yürüttüğünü fakat üniversite dışındaki bazı yazar ve araştırmacıların da alana katkıda bulduklarını söyleyerek sosyolojik din araştırmalarının böylece temelde üç alandan beslendiğini belirtti. Bu alanlarda çalışan araştırmacıların dine yaklaşırken benimsedikleri kuramsal eğilimler arasındaki farklılara da değinen Bodur konuşmasını, metodolojik pluralizme vurgu yaparak sonlandırdı. Oturumun 2. tebliğini Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. Erkan Perşembe sundu. "Çağdaş Dünyada Din–Toplum İlişkilerinin Araştırılmasında Din Sosyolojisi Geleneğini Yeniden Düşünmek" isimli tebliğinde Perşembe, dini çoğulculuğun zengin örneklerine sahne olan ülkemizde farklı dini anlayışların araştırılmasında diğer sosyolojik yaklaşımların yanı sıra özellikle Weber metodolojisinin önemli açılımlar sağlayabileceğini ifade etti. Sempozyuma K.T.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden katılan Yrd. Doç. Dr. Ali Akdoğan oturumun 3. tebliği olarak, "Türkiye'de Din Sosyolojisi Alanından Beklentiler" isimli bildirisini sundu ve Türkiye'deki din sosyologlarının konu, metot ve amaçlar açısından hangi hususlara eğilmeleri gerektiği üzerinde durdu. "Türk Din Sosyolojisinde Nitel ve Nicel Yaklaşımların Dengeli Kullanım Sorunu" isimli son tebliğde A.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Niyazi Akyüz, din sosyolojisindeki metodolojik sorunlara eğildi ve sadece nitel ya da sadece nicel yöntemle ağırlık verilerek yapılan tek yönlü çalışmaların araştırmacıyı, bir tek yöntem kullanmanın dezavantajlarıyla karşı karşıya getirdiğini belirterek, bu sorunun çözümünün metodolojik çoğulculukta yattığını ifade etti.

SÜİFD / 18
240

II. Oturum'un müzakerecileri, Prof. Dr. Zeki Aslantürk, Yrd. Doç. Dr. M. Ali Kirman, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Keskin ve Yrd. Doç. Dr. Adil Çiftçi idi. Tebliğlere yönelik konuşmaktan çok, genel bir eleştiri getiren Aslantürk, Türk din sosyolojisinin sorunlarını konu, metodoloji ve zihniyet olarak üç başlık altında topladı.

di. 'Konu' sorunu hakkında daha çok, dini bilgi ile sosyolojik bilginin mecedilmesi gereği ve zorluğu üzerinde duran Aslantürk, metodoloji alanındaki zorluğun, konunun sınırlandırılması ve gözlem alanına taşınması esnasında yaşandığını, zihniyet alanındaki problemin ise din sosyolojisine din açısından mı yoksa sosyoloji açısından mı yaklaşılması gerektiği noktasında düğümlendiğini belirtti. Adil Çiftçi, H. Ezber Bodur'u ve ağırlıklı olarak Niyazi Akyüz'ü eleştirdiği konuşmasında, iddialarını tebliğini sunarken daha geniş olarak temellendireceğini ifade ederek metodolojik çoğulculuk konusunda ciddi çekinceleri olduğunu belirtmekle yetindi.

III. Oturum: Türk Din Sosyolojisi Araştırma Alanlarına İlişkin Sorunlar II

Sempozyumun 2. günü sabah 08.30'da başlayan ve bir önceki oturumun devamı niteliğindeki III. Oturum'a Prof. Dr. Zeki Aslantürk başkanlık etti. III. Oturum'un ilk tebliğini, "Türkiye'de Din ve Siyaset Kurumunun İlişkileri Açısından Din Sosyolojisinin Problemleri" isimli bildirisıyla Sakarya Üniv. İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. A. Faruk Kılıç sundu. Önce Batı'da din ve siyaset ilişkileri konusunu ele alan Kılıç sonra ülkemiz açısından konuyu değerlendirmeye çalıştı ve Cumhuriyetle beraber farklı bir yönde gelişen din-siyaset ilişkilerine değinerek, dindarların merkez-çevre konumlanmasında hak etmemelerine rağmen 'çevre'de yer almaları olgusu etrafında önemli tespitlerde bulundu. Oturumun 2. tebliği, Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. Durmuş Tatlılıoğlu tarafından "Türkiye'de Din Sosyolojisi Araştırmaları ve Sorunları" adıyla sunuldu. Tatlılıoğlu, sosyoloji tarihine değinerek başladığı konuşmasında Amerikan sosyolojisinin 'pragmatik' karakteri üzerinde durdu ve sosyolojideki kavramsallaştırma problemi çerçevesinde metod-teknik ayrımını örnek vererek bazı çözüm önerilerinde bulundu. 3. tebliğcinin² sempozyuma katılamaması nedeniyle III. Oturum, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden Dr. Adem Efe'nin "Din Sosyolojisinin Sorunlarına Etik ve Emik Yaklaşım" isimli tebliğiyle sona erdi. Efe tebliğinde, sosyal olaylara dıştan bakış anlamına gelen etik yaklaşım ve içten bakış demek olan emik yaklaşımı karşılaştırarak, içerden bakmanın sosyal olayların derinlemesine anlaşılabilmesi konusundaki önemi üzerinde durdu ve son olarak ülkemizin inanç coğrafyasını çıkarmak için din sosyologlarına önemli görevler düştüğünü ifade etti.

Prof. Dr. Niyazi Usta, Doç. Dr. Bünyamin Solmaz, Doç. Dr. Recep Şentürk ve Yrd. Doç. Dr. Abdullah Alperen müzakere faslında tebliğler hakkında bazı eleştiri ve öneriler getirerek III. Oturum'a önemli katkılarda bulundular.

SÜİFD / 18

241

IV. Oturum: Türk Din Sosyolojisinde Yöntem Sorunları

A.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Münir Koştaş'ın sempozyuma katılamaması nedeniyle Çorum İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalı Öğretim

² Dr. Mustafa ASLAN (İnönü Üniv. İlahiyat Fak.).

Üyesi Doç. Dr. Mevlüt Uyanık'ın başkanlık yaptığı IV. Oturum'un ilk tebliği, E.Ü. İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleri Prof. Dr. Ünver Günay, Prof. Dr. Abdolvahap Taştan ve Yrd. Doç. Dr. Celaledin ÇELİK'in "Türk Din Sosyolojisinde Yöntem Sorunu" isimli ortak bildirimleriydi. Bildiriyi projeksiyon gösterisi eşliğinde sunan Celalettin Çelik, din sosyolojisinin hem sosyoloji hem de din bilimlerinin kesişme noktasında yer almasının önemli metodolojik sorunları da beraberinde getirdiğini belirtti. "Sosyal Bilimlerin Konusu Olarak Din; Tanım, Yaklaşım ve Yöntem Sorunları" isimli bildirisiyle oturumun 2. tebliğini sunan S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akgül, tarihi süreç içerisinde din olgusu ele alınırken kullanılan temel yaklaşımlara değinerek, daha modern zamanlarda ortaya çıkan pozitivist yaklaşım ile yorumsamacı yaklaşım arasındaki gerilime dikkat çekti ve sosyal bilimlerde 'felsefi' bir kavrayış ihtiyacının kendini hissettirdiğini ima etti. Sütçü İmam Üniv. İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. M. Ali Kirman'ın "Türk Din Sosyolojisi Araştırma Alanları ve Yöntemlerine Dair Tespit ve Öneriler" adıyla sunduğu 3. tebliğin ardından Yrd. Doç. Dr. Adil Çiftçi'nin "Yöntem Tartışmalarında Felsefi Sorunlar" konulu tebliği geldi. IV. Oturum'un bu son bildirisinde Çiftçi, metodolojik çoğulculuğun çoğu zaman epistemolojik bir anomiyeye hatta anarşiye yol açtığını ve çoğu zaman kendisinden beklenen abartılı faydayı sağlamaktan aciz kaldığını ifade etti. Hemen belirtelim ki, Çiftçi'nin metodolojik çoğulculuğun komplikasyonlarına dair söyledikleri, önceki oturum ve müzakerelerde Recep Şentürk, H. Ezber Bodur, Niyazi Akyüz ve Zeki Aslantürk gibi akademisyenlerce vurgulanan metodolojik çoğulculuk savunusuna bir eleştiri niteliği de taşıyordu. Çiftçi, tabir yerindeyse bu 'karşı-çıkış'ıyla önemli metodolojik problemlerin çözümünde farklı bakış açılarını da gözden kaçırmamak gerektiğinin altını çizmiş oldu.

IV. Oturum'un ilk müzakerecisi Prof. Dr. H. Ezber Bodur, felsefi dozu yüksek bir oturumu dinlerken, uzun süredir düşündüğü bir 'eylem kuramı'nın aklına tekrar düştüğünü ifade etti ve bu kuramın ana formülasyonuna dair birkaç temel önerme sunarak ilginç ve dikkatle dinlenen bir konuşma yaptı. İkinci müzakereci Yrd. Doç. Dr. Selim Eren'in ardından söz alan Yrd. Doç. Dr. Ali Akdoğan, IV. Oturum'un ilk tebliğinin çok güzel hazırlandığını, bu tebliğin yöntem konusunda, en azından ilahiyat fakültelerinin din sosyolojisi derslerinde okutulması gerektiğini ifade etti ve M. Akgül'ün tebliğine bazı eleştiriler getirdi. Oturumun son müzakerecisi Yrd. Doç. Dr. Durmuş Tatlılıoğlu, özellikle M. Akgül ve A. Çiftçi'nin tebliğlerine eleştiri getirerek, onları dinlerken bir sosyoloji sempozyumunda mı yoksa bir felsefe sempozyumunda mı olduğu konusunda zaman zaman tereddüt geçirdiğini ifade etti ve felsefenin sosyal bilimlere bu oranda karıştırılmasını yanlış bulduğunu söyledi. Bu eleştiriler karşısında söz alan Akgül, Türkiye'de sosyoloji de dahil pek çok bilim dalının temel sorunlarının ancak felsefi bir bakış açısıyla çözülebileceğine olan inancını kuvvetle vurgulayarak, tebliği esnasında ima etmekle yetindiği hususu bu kez yüksek sesle yinelemiş oldu.

V. Oturum: Heterodoks Grupların İncelenmesinde Yöntem Sorunu

Başkanlığını Prof. Dr. Niyazi Usta'nın yaptığı V. Oturum'da, Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. Selim Eren'in sunduğu "Heterodoks Grupların İncelenmesinde Yöntem Sorunu" konulu bildiri ile S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. A. Yılmaz Soyzer'in sunduğu "Din Sosyolojisi Açısından Bektaşilik Araştırmalarında Karşılaşılan Sorunlar" isimli tebliğlerin her ikisi de, bu konuda çalışmış iki bilim adamının alanda bizzat yüz yüze geldikleri problemler ve gözlemler eşliğinde heterodoks grupların incelenmesi esnasında karşılaşılan metodolojik ve pratik sorunların ele alındığı iki önemli bildiriydi. Heterodoks gruplar üzerine çalışmış bir diğer bilim adamı olarak, Fırat Üniv. İlahiyat Fakültesi'nden sempozyuma katılan Yrd. Doç. Dr. Y. Mustafa Keskin de "Anadolu Aleviliğine Yaklaşımlar" isimli tebliğinde aynı sorunlara değindi ve Aleviliğin hangi ideolojilerin kıskacında sıkışıp kaldığını örneklendirerek anlatmaya çalıştı. Bu bağlamda Aleviliğin, ülkemizde sol ve Marksist kesimlerce nasıl kullanıldığı üzerinde duran Keskin konuşmasında konuyla ilgili gözlemlerine de yer verdi. V. Oturum'un son konuşmacısı Çukurova Üniv. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Asım Yapıcı, "Din Bilimleri Alanında Yapılan Empirik Çalışmalarda Karşılaşılan Metodolojik Bir Problem: Ölçek mi Olguyu Olgu mu Ölçeği Oluşturmakta" başlıklı çalışmasıyla bir başka metodolojik soruna, ölçek sorununa parmak bastı ve ilgiyle dinlenen bir tebliğ sundu. Yapıcı, dindarlık ölçeklerinde sıkça karşılaşılan sorun ve zorluklara dikkat çekerek, güvenilir ve geçerli bir ölçek hazırlamanın öyle pek de kolay olmadığını, dolayısıyla diğer araştırmacıların oluşturdukları 'hazır ölçek'leri kullanmanın sanıldığı kadar yanlış olmayacağını ifade etti.

V. Oturum müzakereciler heyeti, Doç. Dr. Fazlı Arabacı, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Akgül, Prof. Dr. Ünver Günay ve Doç. Dr. Niyazi Akyüz'den oluşmaktaydı. Ünver Günay, sempozyumda sürekli olarak din sosyolojisinin objektif ve değerden uzak olması gerektiği üzerinde durulduğunu, fakat V. Oturum'un isimlendirilmesinde bile oldukça itici, değer yüklü ve gayr-i sünni grupları ötekileştirici hatta değersizleştirici bir tabirin (heterodoks) tercih edilmiş olmasının bu vurguyla büyük bir çelişki oluşturduğunu belirtti ve Türk din sosyolojisinin hala ciddi anlamda kavramsallaştırma problemi çektiğini ifade etti.

VI. Oturum: Türkiye'de Din Sosyolojisi Öğretiminin Sorunları

Tebliğlerin sunulduğu son oturum, Prof. Dr. H. Ezber Bodur'un başkanlığında, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. Kemalettin Taş'ın "Din Sosyolojisi Öğretimi: Problemler ve Çözüm Önerileri" isimli tebliğiyle açıldı. "Türkiye'de Din Sosyolojisi Öğretiminin Sorunları" başlıklı bir bildiriyle sempozyuma katılan S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Bünyamin Solmaz konuşmasının başında, bazı tecrübelerine de göndermede bulunarak Türkiye'de din sosyolojisi yapmanın zorluklarına değindi ve bu güçlüklerin ancak din sosyologlarının örgütlenmesi ve desteklenmesi ile aşılabileceğini vurguladı. Sonrasında, Türkiye'de din sosyolojisi öğretiminin sorunları konusunda oldukça aydınlatıcı bir bildiri sunan Solmaz, bazı önemli ve somut öneriler de getirerek tebliğini sonlandırdı. Oturumun ve sempozyumun son bildirisini Prof. Dr. Niyazi Usta sundu. "Din

Sosyolojisi Öğretiminin İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Katkısı" isimli tebliğinde Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerine uygulanan bir anketin sonuçlarını değerlendiren Usta, öğrencilerin büyük çoğunluğunun din sosyolojisi derslerini almaktan memnun olduklarını belirtti ve öğrencilerin daha gerçekçi ve doğru bir 'dini bakış açısı' kazanmaları açısından din sosyolojisi derslerinin önemi üzerinde durarak sosyolojik yaklaşımlardan yoksun, yalnızca Temel İslam Bilimleri programından müteşekkil bir lisans eğitiminin 'zihniyet' açısından doğurabileceği problemlere değindi.

VI. Oturum'un iki müzakerecisi olan Prof. Dr. Abdulvahap Taştan da Türkiye'de din sosyolojisi öğretimi konusunda yaşanan sorunlara değindi ve bazı konularda ilk iki müzakereciye katılmadığını belirterek gerekçelerini sıraladı. Oturumun diğer müzakerecisi Yrd. Doç. Dr. Celalettin Çelik daha çok son tebliğe eleştiri getirdi ve din sosyolojisi derslerinin öğrenciler üzerindeki etkisinin, diğer derslerin etkisinden bağımsız olarak ölçülemeyeceğini söyleyerek önemli bir yöntem sorununa dikkat çekti. Çelik'in bu eleştirisine cevaben söz alan Usta, herhangi bir değişkenin etkisini diğer değişkenlerin etkisinden tamamen bağımsız olarak ölçmeyi başarabilen bir tekniğin henüz keşfedilemediğini belirterek, tutum ölçmek isteyen araştırmacıların tüm sınırlılıklarına rağmen anket ve benzeri araçları kullanmaktan başka çarelerinin olmadığını ifade etti.

Böylece sempozyumun oturumlar ve tebliğler ayağı sona erdi. Sempozyumun son günü (13 Haziran 2004 Pazar) gerçekleştirilen 'Koordinasyon Toplantısı' ve 'Değerlendirme Oturumu', tebliğlerin sunulduğu oturumlardan farklı olarak Çorum İlahiyat Fakültesi Toplantı Salonu'nda ve halka kapalı bir ortamda gerçekleştirildi.

Koordinasyon Toplantısı

Oturum başkanlığını Prof. Dr. Ünver Günay'ın yaptığı, 4 ana gündem maddesiyle toplanan Koordinasyon Toplantısı'nda tartışılan konular ve alınan kararlar şunlardır:

Din Sosyolojisi Web Sitesi: Halihazırda internet ortamında hizmet vermekte olan din sosyolojisi sitesinin³ içeriği yenilenmeli, zenginleştirilmeli ve güncellenmelidir. Bu konuda çalışmalar yapmak üzere, söz konusu siteyi hizmete açan Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı görevlendirilmiştir.

1. Dergi Çalışması: Hakemli ve müstakil bir din sosyolojisi dergisinin olmayışı Türk din sosyolojisi adına büyük bir eksiklik. Böyle bir din sosyolojisi dergisinin çıkarılması için çalışmalar yapmak üzere Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı görevlendirilmiştir.

2. Eğitim-Öğretim, Ders Kredileri, Müfredat: İlahiyat fakültelerinde okutulmakta olan din sosyolojisi derslerinin önemi, içeriği, kredi saati, lisans eğitiminin

³ www.dinsosyolojisi.com.

hangi yılında okutulması gerektiği vb. gibi konularda yeni çalışma ve önerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konular üzerinde değerlendirme ve çalışmalar yapmak üzere Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı görevlendirilmiştir.

3. Gelecek Yıl Yapılacak Toplantı, Konusu, Yeri ve Zamanı: II. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı'nın Haziran 2005'te Konya'da yapılması kararlaştırılmıştır. Bu konudaki çalışmaları yürütmek üzere Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din sosyolojisi Anabilim Dalı görevlendirilmiştir.⁴

Değerlendirme Oturumu

Sempozyumun genel bir değerlendirilmesinin yapıldığı ve başkanlığını Prof. Dr. Nadim Macit'in yaptığı Değerlendirme Oturumu'nda ilk olarak Prof. Dr. Niyazi Usta söz aldı ve mükemmel bir organizasyona imza attıkları için sempozyumda emeği geçen herkese ve özellikle Çorum İlahiyat Fakültesi yetkililerine teşekkür etti. Sonrasında konuşan Prof. Dr. Ünver Günay ise sempozyumun gayet olumlu, kendine yaraşır ve saygın bir havada geçmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirdi ve sempozyumda emeği geçenlere teşekkür etti. Prof. Dr. H. Ezber Bodur, Batı'nın birikiminden faydalanırken seçmeci davranılması gerektiğine vurgu yaparken; Prof. Dr. Zeki Aslantürk, sempozyum boyunca fırsat buldukça değindiği 'dil' konusuna bir kez daha vurgu yaptı. Değerlendirme oturumu ve sempozyum Doç. Dr. Adil Çiftçi'nin sözleriyle sona erdi.

Hemen belirtelim ki, sempozyumun "Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları" adıyla kitaplaştırılması çalışmaları Çorum İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı tarafından tamamlamak üzeredir. Bu önemli çalışma tamamlandığında sempozyum bilim dünyasının ve Türk okuyucusunun hizmetine sunulmuş olacaktır.

Değerlendirme

I. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları Sempozyumu'nda Türkiye'nin değişik üniversitelerinden gelen din sosyolojisi akademisyenleri 3 gün boyunca sundukları tebliğlerle din sosyolojisi konusunda fikir alış verişi yaparak düşünce ve araştırmalarını birbirleriyle ve dinleyicilerle paylaştılar.

Genel anlamda din sosyolojisinin önemli konu başlıklarının ve metodunun tartışıldığı sempozyumda 'yöntem sorunları' her ne kadar V. ve daha yoğun olarak IV. oturumlarda tartışmaya açılmış ise de, II. ve III. oturumlarda da önemli metodolojik konulara yer verildiği görülmektedir. Örneğin, II. Oturum'da, hemen hemen tüm tebliğciler metodolojik çoğulculuğun gereği üzerinde durmuşlardır.

SÜİFD / 18

245

⁴ Bu çerçevede, II. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı'nın, 24-25 Haziran 2005'te Konya'da S.Ü. İlahiyat Fakültesi'nce yapılması planlanmaktadır. Konuyla ilgili çalışmalar, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mehmet Bayyigit tarafından yürütülmektedir.

Bunlara pek çok müzakerecinin de metot ve yöntem konularına ısrarla değindiklerini eklersek sempozyuma 'metot' konusunun damgasını vurduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Sempozyumda öne çıkan bir diğer ana tema, 'Batı ya da herhangi bir başka sosyoloji geleneğine eklenme gayretleri içerisinde silikleşen ve kaybolan bir Türk din sosyolojisinden çok, kendi meselelerine eğilirken başkalarının değil kendi gerçekliğinden beslenen, kavramsallaştırmasını tamamlamış daha özgün bir Türk din sosyolojine olan ihtiyaç' temasıdır.

Hemen belirtelim ki, uzak bölgelerden gelen katılımcılar Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi ailesi tarafından oldukça sıcak, samimi karşılandılar ve en iyi şartlarda ağırlandılar. Bu arada, oturma aralarında, sempozyum katılımcılarının yüz yüze sohbet etme imkanı da buldukları molalar, hem bilim adamlarının oturma odasındaki yoğun ve yorucu atmosferin dışında biraz dinlenmeleri hem de Türkiye'nin dört bir tarafından gelen din sosyologlarının tanışmaları ve farklı konularda fikir alışverişinde bulunabilmeleri açısından en az tebliğler kadar verimli oldu. Dolayısıyla, yoğun bir katılım oranına sahip olan sempozyumun bilimsel yönden fevkalade doyurucu olması yanında, organizasyon açısından da kusursuz olduğu belirtilmelidir.

Türkiye'de alanında ilk defa yapılan din sosyolojisi toplantısının her yıl yapılmak suretiyle geleneksel hale gelmesi, hem genel olarak ülkemiz sosyal bilimlerine yapacağı katkı ve hem de daha özeldir özgün bir din sosyolojisi geleneğinin oluşumu açısından Türk Din Sosyolojisi tarihinde son derece önemli bir merhale olacaktır.

Hız. Ali gerek şahsî meziyetleri ve gerekse dinî konumu nedeniyle hem Sünnî ve hem de Şîî Müslümanlar için başlangıçtan beri önem arz eden bir sîma olmuştur. Bu itibarla o, farklı disiplinlere mensup araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen pek çok ilmî çalışmaya da konu edilmiştir. Bu doğrultudaki gayretlere yeni bir halka eklemek düşüncesiyle onu bütün yönleriyle ele almayı hedefleyen "Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hız. Ali" isimli sempozyum, Bursa İl Müftülüğü ve Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı tarafından 08-10 Ekim 2004 tarihlerinde Bursa/Nilüfer Diyanet Eğitim Merkezi'nde tertip edilmiştir.

Kendi döneminde birçok sıkıntıya göğüs germek zorunda kalmış Hız. Ali gibi bir şahsiyetin İslam dünyasının içinden geçmekte olduğu böylesine netameli bir zaman diliminde anılması daha da anlamlı olmuştur. Bu programda Hız. Ali farklı disiplinlere mensup akademisyenler tarafından bilimsel çerçevede ele alınmıştır. İki gün süren sempozyum kapsamında beş oturum, bir panel, ve bir de değerlendirme oturumu gerçekleştirilmiş, ayrıca Hız. Ali temalı ilahi ve nefeslerin icra edildiği bir konser düzenlenmiştir.

Program dahilindeki oturumların ve burada sunulan tebliğlerin kısaca açıklımına gelince; Hız. Ali'nin tarihi kişiliğini konu alan ilk oturum "Sosyal ve Siyasî Hayatta Hız. Ali" başlığını taşımaktaydı. Bu bölümde ilk olarak "Hız. Ali'nin Hayatı ve Şahsiyeti" isimli tebliğiyle söz alan Prof. Dr. İbrahim Sarıçam (Ankara Ü. İlahiyat F.) ana hatlarıyla Hız. Ali'nin hayatı hakkında bilgiler vermek suretiyle konuya giriş yapmış oluyordu. Bu tebliğin müzakerecisi Prof. Dr. M. Ali Kapat'dı (Selçuk Ü. İlahiyat F.). Bu oturumun "Hız. Ali'nin Siyasî Kişiliği" başlıklı ikinci tebliği Yard. Doç. Dr. Adem Apak (Uludağ Ü. İlahiyat F.) tarafından sunuldu. Prof. Dr. Adnan Demircan'ın (Harran Ü. İlahiyat F.) müzakere ettiği tebliğde özellikle Hız. Peygamber'in vefatından sonraki dönemde vuku bulan siyasî faaliyetleri incelenerek Hız. Ali'nin siyasî kimliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Burada Ali-Muaviye çatışması, tarihî arka planı ve ilerleyen zamandaki neticeleri üzerinde durulmuş ve asabiyet kavramı bağlamında tahlillere yer verilmiştir.

"İlmin Kapısı Hız. Ali-I" isimli ikinci oturumun ilk tebliği Yard. Doç. Dr. Mustafa Öztürk (Çukurova Ü. İlahiyat F.) tarafından "Hız. Ali'nin Tefsir ve Hadis İlmindeki Yeri" adıyla takdim edilmiştir. Hız. Ali'nin dinî ilimler sahasındaki önemi hakkında genel bilgi verildikten sonra özellikle Şîî-Bâtınîlerce kendi tefsir yöntemlerinin aslı olarak Hız. Ali'yi kabul edişleri meselesi üzerinde durulmuş, daha sonra da bilhassa Kur'an'ın yazımı, toplatılması ve okuma farklılıkları bağlamında konu

Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hız. Ali Sempozyumu

Dr. Salih Çift

SÜİFD / 18

247

irdelenmeye çalışılmıştır. Tebliğin Dr. M. Emin Maşalı (Uludağ Ü. İlahiyat F.) tarafından gerçekleştirilen müzakeresi daha ziyade Kur'an tarihiyle bağlantılı bölümlere yönelik olmuştur. Dr. Hülya Alper'in (Marmara Ü. İlahiyat F.) "Hz. Ali'nin İtikâdî Görüşleri" adıyla sunduğu tebliğde Hz. Ali'ye atfedilen *Nehcu'l-belâğâ* adlı eser esas alınarak buradaki bazı pasajlardan hareketle Hz. Ali'nin itikada dair görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tebliğin müzakeresini yapan Yard. Doç. Dr. Cağfer Karadaş (Uludağ Ü. İlahiyat F.), söz konusu eserden hareketle ortaya konulacak itikâdî görüşlerin Hz. Ali'den ziyade Şia'nın görüşleri olabileceğini hususuna vurgu yapmıştır.

Üçüncü Oturumun başlığı "İlmin Kapısı Hz. Ali-2" şeklindeydi. Burada ilk olarak Hz. Ali'nin tasavvufî düşüncedeki yeri Dr. Salih Çift (Uludağ Ü. İlahiyat F.) tarafından "Tasavvuf Kültüründe Hz. Ali" başlıklı tebliğle verilmeye çalışılmıştır. Genel olarak ilk dönemden itibaren yazılmış olan tasavvuf klasiklerinden hareketle sufilere Hz. Ali ile ilgili kanaat ve yorumlarının aktarılmasına çalışıldığı tebliğin müzakeresini Yard. Doç. Dr. Hülya Küçük (Selçuk Ü. İlahiyat F.), bu konuda tasvir dayalı yöntemden çok tahlilî bir yaklaşımla hareket edilmesi gerektiği doğrultusunda görüşler ileri sürmüştür. Bu oturumun ikinci konuşmacısı olan Doç. Dr. Ahmet Yaman (Selçuk Ü. İlahiyat F.) "Hz. Ali'nin Fikhî Görüşleri" isimli tebliğinde şu alt başlıklar doğrultusunda bir değerlendirmeye gitmiştir: a) Bir fakih olarak Hz. Ali ve Ashab arasındaki konumu, b) Hz. Ali'nin ictihad anlayışı ve Fıkıh Yöntemi, c) Hz. Ali'nin Bazı Fikhî Çözümlenmeleri. Tebliğin müzakeresi Prof. Dr. Hamdi Döndüren (Uludağ Ü. İlahiyat F.) tarafından yapılmıştır.

Sempozyumun ikinci gününde gerçekleştirilen Dördüncü oturum "Şîî ve Alevî Algılayışta Hz. Ali" başlığını taşımaktaydı. İlk konuşmacı olan Prof. Dr. Mustafa Öz (Marmara Ü. İlahiyat F.) Şia'nın özellikle mutedil kollarının Hz. Ali algılayışları hakkında ayrıntıya girmeksizin genel bir sunum yapmakla yetindi. Tebliğin müzakeresini gerçekleştiren Prof. Dr. A. Saim Kılavuz (Uludağ Ü. İlahiyat F.) bu genel takdime tamamlayıcı olması bakımından Şia'nın Zeydiyye kolunun bazı kanaatleri üzerinde durdu. "Alevilik'te Hz. Ali Telakkîsi" konulu tebliğ sahibi Doç. Dr. İlyas Üzümlü (İSAM) bu genel başlık altında oldukça spesifik bir hususu baz alarak, Hz. Ali konulu bir toplantıda özellikle Anadolu coğrafyası için mühim olan Alevilik meselesini kısmen de olsa işlemiş oluyordu. Bu tebliğin müzakeresi Prof. Dr. Saffet Sarıkaya (S. Demirel Ü. İlahiyat F.) tarafından yapılmıştır.

SÜİFD / 18

248

Beşinci oturumun ana başlığı "Türk Kültüründe Hz. Ali" şeklindeydi. Burada sunulan ve müzakeresi yapılamayan "Türk Edebiyatında Hz. Ali" isimli tebliğ Dr. Meliha Yıldırım'a (Marmara Ü. İlahiyat F.) aitti. Burada Türk edebiyatının çeşitli formlarında Hz. Ali'nin konu edildiği metinlerden hareketle genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Öğr. Gör. Hicabi Gülgen'in (Uludağ Ü. İlahiyat F.) çeşitli slaytlar eşliğinde takdim ettiği "Hat Sanatında Hz. Ali Motifi" konulu sunumda, Türk hattatlar tarafından ortaya konulan ve Hz. Ali'yi esas alan çeşitli hat örnekleri üzerinde durulmuş ve bunların ayrıntılı tanımları yapılmıştır.

Sempozyum kapsamında yapılan “İslam Dünyasında Hz. Ali Kültü” konulu panelin konuşmacıları ve konu başlıkları şu şekildeydi: Prof. Dr. Mehmet Özdemir (Ankara Ü. İlahiyat F.): “Endülüs Emevîleri Döneminde Hz. Ali Kültü.” Doç Dr. Seyfettin Erşahin (Ankara Ü. İlahiyat F.): “Sovyet Döneminde İslamî Kimliğin Korunmasında Hz. Ali Kültünün Rolü.” Dr. Orhan Sabev-Dr. Nevin Gramatikova (Sofya Üniversitesi, Bulgaristan): “Balkanlar’da Hz. Ali Kültü (Bulgaristan Örneği).”

Son olarak gerçekleştirilen Değerlendirme oturumuna şu isimler konuşmacı olarak katılmışlardır: Prof. Dr. M. Şevki Aydın (Diyanet İşl. Bşk. Yrd.), Prof. Dr. Hüseyin Algül (Uludağ Ü. İlahiyat F. Dekanı), Dr. M. Selim Arık, Şükrü Öztürk (Din Eğt. Dairesi Eski Bşk.).

Sempozyum çerçevesinde bir de konser düzenlenmiştir. Öğr. Gör. İbrahim Benlioğlu (Uludağ Ü. İlahiyat F.) tarafından organize edilen ve yine aynı ismin solist olarak katıldığı programda icra edilen “Bektaşî Nefesleri” dinleyenlerin büyük beğenisine mazhar olmuştur. Bu konsere üstad Niyazi Sayın da onur konuğu olarak iştirak etmişlerdir.

Sempozyuma yönelik olarak dile getirilmesi gerekenlerden biri, bilhassa Alevîlik gibi hem güncel ve hem de önemli bir konunun yalnızca tek bir tebliğle, o da sınırlı bir başlık çerçevesinde ele alınmış olmasıdır. Diğer bir husus da hazırlanan tebliğlerin büyük oranda konunun genel mahiyetini ortaya koymaya yönelik çalışmalardan müteşekkil bulunmasıdır. Spesifik alanlara yönelik analizleri ihtiva eden araştırmaların belli meselelerin vuzuha kavuşturulması noktasında daha fazla yararlı olacağı göz önünde bulundurulduğunda söz konusu genellemelerin geçmişte yapılan çalışmaların tekrarı niteliğinden öteye geçemeyeceğini söylemek gerekir.

Bu etkinlik vesilesiyle genel olarak doğu milletlerinin, özelde ise içinde yaşadığımız toplumun hastalıklarından biri üzerinde bir kez daha durmak yerinde olur: “Zamanlama problemi ya da verilen veya vaat edilen zamana uymama.” Tahmin edileceği üzere bu sempozyumda da ilan edilen saatte açılış gerçekleştirilememiş, elde olan ya da olmayan sebeplerle gereksiz tedahüller ve sarkmalar yaşanmıştır. Bütün sınırlılıklarına rağmen Türkiye’de alanının ilklerinden olması ve öncü rolü üstlenmesi yönüyle bu sempozyumun önemli olduğunu vurgulamak gerekir.

13-15 Eylül 2004 tarihleri arasında İlahiyat Fakülteleri Kalam Ana Bilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri ve Koordinasyon Toplantısı ile "Kalam İlminin Yeniden İnşasında Geleneğin Yeri" konulu sempozyum, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığının ev sahipliğinde Elazığ'da gerçekleştirilmiştir. 1996 yılında Konya'da başlayarak her yıl farklı bir İlahiyat fakültesinde bir araya gelen kalamcılar, bu geleneklerini dokuz yıldır kesintisiz sürdürmektedirler.

Açılış bölümünde söz alan konuşmacılar, gündeme, günün önemine ve İlahiyat fakültelerinin günümüz toplumundaki işlevine dair çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır.

İlahiyat Fakülteleri Kalam Ana Bilim Dallarının koordinasyonu toplantısında; eğitim-öğretim meseleleriyle ilgili olarak Kalam alanında okutulan dersler ve içerikleri, web sayfası ve Kalam Araştırmaları Dergisinin son durumu, bütün ilahiyat fakültelerinin temel problemlerinden biri olan kontenjan sorunu gibi hususlar tartışılmıştır. İlahiyat fakültelerinin kontenjanlarının mutlaka artırılması gereğine dikkat çekilen ilk oturumda, ayrıca öğrencilere okutulacak dersler ve konuların da ihtiyaca göre belirlenmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. İşlenmesi gereken konular, bunların işleniş yöntemleri ve kaynakları alanında bir sonraki toplantıya hazırlık yapmak ve önerilerde bulunmak üzere beş kişiden oluşan bir komisyon kurulmuştur.

Koordinasyon toplantısından sonra sempozyuma geçilmiştir. Sempozyumda on tebliğ sunulmuş ve bu tebliğlerin müzakereleri yapılmıştır. İlk oturumda Prof. Dr. Nadim Macit, "Kalam İlmi, Gelenek ve Tecdit" başlıklı tebliğini sunmuştur. Tebliğ sahibi yaptığı sunumda, dinin gelenek ve tecdit kavramlarının anlam alanını belirlediğini, bu üç kavram arasındaki ilişkinin bir yönünü din ve dinin yorumu, diğer yönünü ise, gelenek ve tecdit arasındaki mesafe ve sınırların oluşturduğunu belirterek, dinin özü itibarıyla Allah'a, yorumunun ise müçtehitlere ait olup beşeri ve tarihi olduğunu, bu nedenle, geleneğin din değil, ancak dinin anlaşılmasında bir asıl olduğunu belirtmiştir. Dinin yeniden yorumu denilen tecdit meselesinin ise, dinin anlaşılmasında asıl olan geleneği anlamaksızın mümkün olmadığını belirtmiş, anlamlı ve kabul edilebilir bir yenilenmenin geleneğe dayanmakla gerçekleşebileceği üzerinde durmuştur. Macit, din, gelenek ve tecdid kavramlarını tahlil ederek din-yorum bağlamında ayrışmanın felsefi değerini sorgulamıştır. İslam'ı anlama ve yorumlama bakımından geleneksel modellerin kendi

Kalam İlminin Yeniden İnşasında Geleneğin Yeri

**Prof. Dr. Süleyman TOPRAK
Lütfü CENGİZ**

içlerinde bir anlama sahip olmalarına karşın, içinde bulunduğumuz sorunları aşma konusunda oldukça yetersiz olduklarını belirtmiş, yüz yüze olduğumuz sorunlara karşı anlamlı ses yükseltmekle geleneğin oluşacağını, aksi takdirde hayattan kopuk ve hayatla bağdaşmayan bilgilerle her an edilgen duruma düşen zihnin, tepki ve şiddet içerikli kavramlara başvurarak kendini tatmin etmenin yollarını arayacağını vurgulamıştır. Macit, geleneksel Kelamın problemlerini analiz ederek, bir tecdidin olması gerektiğini, bunun da değişeni fark etmek ve düşünülme-yeni düşünmek suretiyle gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir.

Bu oturumun ikinci tebliğcisi olan Yrd. Doç. Dr. Abdülhamit Sinanoğlu, "Klasik Kelam Ekollerinin Yöntemleri, Çıkmazları ve Yeni Çıkış Yolları Üzerine Bir Deneme" isimli tebliğinde; Kelam İlminin ilim dünyasındaki konumu ve rolünü, günümüzde İslam kelâmcıların öncelikle ele alması gereken meselelerin neler olması gerektiğini sorgulamış ve buna yönelik bazı öneriler sunmuştur. Sinanoğlu, kelamcılann, Yüce Allah'ı ve inanç ilkelerini klasik yöntemlerle şu veya bu şekilde savunmak yerine, birbirimize ve doğaya karşı nasıl bir tavır takınmamız gerektiğine dair ilahi maksatlara uygun, dinin de asıl amacı olan insanı mutlu kılabilcek insan merkezli ilkeler ve yöntemler bulması gerektiğini ifade etmiş; kelamcının, tarihi problemleri bilmekle birlikte, yeni ve güncel olaylara çözüm üretmesinin zaruretine dikkat çekmiştir. Sinanoğlu, ayrıca tarihsel olanla güncel olanın ayrılması ve günümüzde faydalı olacak görüşlerin –mezhep farkı gözetmeksizin- günümüze aktarılması ve anlatılmasını teklif etmiştir.

Birinci günün son oturumunda Dr. Mahmut Ay, "Kelam İlminin Yeniden İnşasında Geleneğin Moderne Dönüşümü" başlıklı tebliğini sunmuş, tebliğinde geleneksel olanı modern olana dönüştürmenin imkanı üzerinde durmuştur. Dr. Ay; Kelamın bilimsel bir disiplin olarak yeniden inşasında, modernleşmenin olumluluk atfedilen bir yenilik hali, geleneğin ise bunun karşısında olumsuzluk atfedilen bir eskilik hali şeklinde kodlanmasının veya modernleşme ile gelenek arasında sürekli bir çatışma ve uyumsuzluk olduğu yönündeki bir yaklaşımın temelden yoksun olduğunu, bunun yerine geleneksel olanı, fonksiyonel yönüyle, modern bir perspektifle yeniden üretmenin ve işlemenin, mevcut sorunları aşmaya ve Kelamın bilimsel bir disiplin olarak yeni bilimsel düzene katılarak kendi payına düşen katkıyı sağlayacağını ifade etmiş, modern bilimsel Kelamın, geleneksel Kelam İlminin cevaplarını değil sorularını, çözümlerini değil sorunlarını yeni bir perspektifle ele alarak, modern olana dönüştürmek durumunda olduğunu vurgulamıştır.

SÜİFD / 18

251

Bu oturumda Dr. Mehmet Evkuran da "Kelam İlminin Yeniden İnşası Sözünün Anlamı ve İçeriği Üzerine" başlıklı tebliğini ilk günün son tebliği olarak sunmuştur. Tebliğci yaptığı konuşmada, geçmiş ile bugün arasındaki diyalogu kurmak ve korumanın öncelikli işlerimiz arasında yer alması gerektiğini, yeniden inşacı epistemolojinin dayanacağı düşünsel ve psikolojik meşruiyetin de bu diyalogda yattığını belirtmiştir. Evkuran, ayrıca itikadi meselelerde Kur'an'ın hakim

olması, dinin kültürden ayrı tutulması gereğine ve kelamcılarının, mihneciler gibi, dayatmacı ve baskıcı olmamaları gerektiğine dikkat çekmiştir.

İkinci günün sabah oturumunda Yrd. Doç. Dr. Mehmet Baktır, "Mütekaddimin Selefiyye ve Düşünce Yapısı" isimli tebliğinde; selefiyyenin tanımı, bu tanıma kimlerin dahil olduğu, selefin özelliklerinin neler olduğu ve selefi zihniyetin İslam Düşüncesine yaptığı katkıları ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu oturumda Doç. Dr. Fikret Karaman da "Yeni Kelam İlmi Düşüncesinin İnşası ve Abdullatif Harputi'nin Yeri" konulu bir tebliğ sunmuş, Harputi'nin hayatı ve eserleri hakkında yapılan çalışmalar üzerinde durduktan sonra, onun Kelam İlminin geleneklerine bağlı bir alim olduğu, bununla birlikte Batı felsefesinin İslam'ın inanç prensiplerini olumsuz etkileyeceği endişesi sebebiyle, Kelam alanında yeni metodlar belirlenip çözümler üretilmesi çerçevesindeki gayretlerine değinmiştir.

Dördüncü oturumda Kelam-Hadis ilişkisi ile ilgili tebliğler yer almıştır. İlk tebliğ, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kubat'ın "Kelam İlminin Yeniden İnşasında Hadisin Rolü"ne dair tebliği olmuştur. İkinci tebliğ ise, Dr. Hamdi Gündoğar'ın "Geleneksel Kelam Sürecinde Sünnet-İtikad İlişkisi" başlıklı tebliğidir. Kubat tebliğinde; Kelam ilminin yeniden inşasında Selefiyyenin hadisler (haber-i vahid) konusundaki olumlu tavrını eleştirerek, itikadi hususların sadece kesin delillerle belirlenmesi ve inanca dair konularda zanna dayalı bilgilerin kabul edilmemesi ilkesinin, yeniden inşa edilecek çağdaş Kelamda bir ilke olarak korunması, bu tür haberlerin inanca dair hususları te'kid edici bağlamda kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dr. Gündoğar ise; hadislerin itikadi konularda delil olup olamayacağını selef uleması, Mutezile, Eş'ariyye ve Maturidiyye'ye göre izah etmiş, sünnetin önemini vurgulamıştır.

Son oturumda da iki tebliğ sunulmuştur. Bu tebliğlerin ilki, Prof. Dr. Ramazan Altıntaş'ın "Mutezile'de Akıl Anlayışı" konulu tebliğidir. Altıntaş yaptığı sunumda; mütekaddimin ve müteahhirin Mutezili anlayışta aklın tanımı ve mahiyetini belirterek, bu ekolün akla verdiği değeri ele almıştır. Aklın mahiyeti ve tanımı konusunda görüş belirten Mutezile kelamcılarının, aklın lafzi tarifinden ziyade, işlevsel tarifi üzerinde durduklarını, bu yönüyle aklın Mutezile'de, ontolojik anlamdan ziyade, epistemolojik açıdan bir değer ifade ettiğini belirtmiştir. Mutezilenin, ilahiyat alanı ile ibadet alanını birbirinden ayırarak, kısmi bir akılcılığı prensip edindiklerini, nassı eleştirerek değil, te'vil etmek suretiyle hareket ettiklerini, bu sebeple Mutezile'nin akıl anlayışının, dini ya da te'vilci bir akıl olarak tanımlanmasının gereği üzerinde durmuştur. İkincisi; Dr. Cemalettin Erdemci'nin "Kelam İlminde Akıl ve Naklin Etkinliği Problemi"ne dair sunmuş olduğu tebliğidir. Dr. Erdemci de tebliğinde; Kelamcılarının aklın etkin olduğu alanda akla, naklin etkin olduğu alanda nakle müracaat ettiklerini ifade ederek, bu alanların hangi alanlar olduğunu Mutezili, Eş'ari ve Maturidi Kelamcılara göre ortaya koymaya çalışmıştır. Erdemci, Kelami ekollerin akıl ve naklin etkinlik alanlarına ilişkin görüşlerinde, önceliği akla verdikleri, dolayısıyla nakli bilgiyi fer' konumunda görerek ikincil bir

rol biçtikleri tespitini yapmış ve kelamcıları, dinsel ve metafizik problemlerin akli aşan yönlerinin de olduğundan hareketle, tutumlarından dolayı eleştirmiştir.

Toplantı sonunda yapılan değerlendirme toplantısında altı Kelâm Profesörü ve Elazığ İlahiyat Fakültesi Dekanı değerlendirme konuşması yapmışlardır. Bu kısımda, usule ilişkin öneriler arasında özellikle önceki toplantılarda sunulan tebliğlerin fazla olması, fikirlerin bütüncül bir şekilde ortaya konması ve müzakere edilmesini engellediğinden Sakarya'da gerçekleşmesi karara bağlanan bir sonraki toplantıda tebliğ sayısının en fazla dört ile sınırlandırılması, tebliğlerin doktora veya doktora sonrası çalışma alanı açısından uzmanlık alanına giren kişiler tarafından hazırlanması, bunun yanı sıra belirlenen konuda olmak şartıyla hazırlanacak başka tebliğler olursa, bunların da hakemli dergilerde uzmanlarına inceletilerek sunum ve müzakeresi yapılmadan çıkacak kitapta yayımlanması kararlaştırılmış ve konuların tedahüle meydan vermeyecek biçimde düzenlenmesini sağlamak üzere dört kişiden oluşan bir başka komisyon kurulmuştur.

Sempozyum sonunda bir sonraki Kelâm Ana Bilim Dalı Eğitim - Öğretim Meseleleri ve Koordinasyonu toplantısının, Sakarya İlahiyat Fakültesinin ev sahipliğinde Adapazarı'nda yapılması kararlaştırılmış ve burada ele alınması düşünülen yeni konuya oy birliğiyle karar verilmiştir. Buna göre, önümüzdeki yıl onuncusu düzenlenecek olan toplantıda sempozyum konusu, "Tanrı Tasavvurları ve Sosyal Hayata Yansımaları" olacaktır.

Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
2004 TEZ ÖZETLERİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ:

YÜKSEK LİSANS

İSLAM HUKUKUNDA ANNENİN VELAYETİ

Esra RAHAT

Danışman: Prof. Dr. Mustafa UZUNPOSTALCI

112 Sayfa, 2004

Velayet, hukuki tasarrufları yapabilme yetkisine sahip olmayan bir kişinin, bu yetkiye sahip olan biri tarafından temsil edilmesidir.

Bu tezde annenin, velayet yetkisine sahip olup olmadığı konusu araştırılmıştır.

Tez, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmuş durumdadır. Giriş bölümünde tanımlar ve velayetin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, genel olarak velayet adı altında veli olmayı sağlayan sebepler, velayetin unsurları, velayetin çeşitleri ve velayetin tarihçesi söz konusu edilmiştir.

İkinci bölümde ise şahıs üzerinde velayet ve annenin velayeti konuları işlenmiştir.

Annenin velayeti; evlendirme velayeti, mal üzerindeki velayet ve hidane velayeti başlıkları altında incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma sonunda annenin bu üç konuda veli olabileceği görülmüştür.

THE WILAYA (GUARDIANSHIP) OF THE MOTHER IN ISLAMIC LAW

The wilaya (guardianship) is a representation of a person who has not authority pertaining to the juridical by an another person that he has this authority

In this study, whether the mother has the authority of the wilaya or not, has been studied. The study has introduction, two sections and result.

In the introduction section, descriptions and necessity of wilaya has been investigated.

In the first section under the name of wilaya generally, suitable causes which leading to wilaya, elements of wilaya, kinds of wilaya and history of wilaya has been explained.

In the second section, the issues related to both wilaya of a person and wilaya of the mother has been studied .

Wilaya of the mother has been investigated under the issues of wilaya of make married, wilaya over the property and wilaya of hedane.

Consequently it has been shown that the mother will be the wali in this three issues.

MEVLANA'NIN KADINLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Hasan YILMAZ

Danışman: Prof. Dr. Şerafettin GÖLCÜK

146 Sayfa, 2004

Bu çalışmada Mevlana'nın kadın hakkındaki düşünce ve davranışlarını açıklamaya çalıştık, ilk olarak onun çevresinde yer alan ve kadın hakkındaki düşüncelerinin oluşmasında önemli roller oynayan bazı kadın şahsiyetler hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Daha sonraki bölümlerde ise çeşitli kavramlar yardımıyla Mevlana'nın kadın hakkında neler söylediğini, işlediği hikayelerde kadınların hangi özelliklerine değindiğini açıklamaya çalıştık. Daha sonra da sistemini Mevlana'nın düşünceleri üzerine kuran Mevlevilikte kadının konumu ile ilgili bilgiler verdik.

Çalışmamız Mevlana'nın kadın erkek arasında bir fark görmediğinin, her iki cinsinde özlerinde ilahi bir özellik taşıdıklarından ve bu nedenle diğer canlılardan üstün olduklarının ve iyi veya kötünün sadece bir cins için söylenemeyeceğinin ve hem erkek hem de kadının yaptıklarından sorumlu olacağının bilinmesi gerektiği sonucunu ortaya koymaktadır.

MEVLANA'S UNDERSTANDINGS OF WOMAN

What we have aimed at in this study is to explain Mevlana's thoughts on women and his behaviors towards women. To start with, we have tried to give informations on some women who were in his surrounding and played important roles on shaping his thoughts on women... In the next parts of the study, Mevlana's own sayings about women and which characteristics of women he had touched on in the stories he made up have been attempted to be explained by means of various concepts. And then, we have given certain informations regarding the position of women in the sect of Mevlevians, whose basic system of philosophy is erected on Mevlana's thoughts.

This study will conclude in the facts that Mevlana saw no difference between men and women, and both genders bear a heavenly property in their essence; hence they hold superiority over other living creatures; ant that nothing

SÜİFD / 18

255

evil or good could be mentioned about only a particular gender and that both men and women shall be regarded as responsible for their acts and deeds.

FIKİH'TAKİ YAŞLAR VE HÜKÜMLERE ETKİSİ

Ayşe BİÇER

Danışman: Prof. Dr. Orhan ÇEKER

78 Sayfa, 2004

Dünya üzerinde sınırlı bir zamanda yaşayan insan için ömrün, fikhî hükümleri etkileyen önemli dönüm noktaları vardır. Etkili olan bu dönüm noktaları "Fıkıh'taki Yaşlar ve Hükümlere Etkisi" adlı tezde ele alınmıştır.

Bu tezde, insanla ve kısa da olsa hayvanla ilgili fikhî hükümleri etkileyen yaşlar incelenmiştir. Tez I giriş, 3 bölüm ve I sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde ibadetler açısından insan ve hayvanlarla ilgili yaşlar yani hayızdan kesilme ve buluş yaşları, ayrıca zekat olarak verilecek ve kurban edilecek hayvanların yaşları incelenmiştir. İkinci bölümde de Aile Hukuku'nu etkileyen yaşlardan hamilelik süresi (ceninin yaşı), emme, istiğna, iştiha, hadane, mefkudun ölümüne hükmetme yaşları ele alınmıştır. Son bölümde ise temyiz, rüşd, sefihe malı teslim yaşları söz konusu edilmiştir.

Böylece bu tezde Fıkıh'ta söz konusu edilen yaşlar bir araya getirilerek bir tespit çalışması yapılmıştır.

OLDS IN ISLAMIC LAW AND THEIR INFLUENCES TO JUDGEMENTS

For the person living on the world in a limited time interval, the life has significant turning points affecting the fiqhal decisions. These effective turning points were taken into consideration in the thesis named as "The Ages in Fiqh and Effect of Them on the Decisions".

In this thesis, the ages affecting the fiqhal decisions about the human being and briefly about the animal are investigated. The thesis is formed from introduction, three explanation and conclusion chapters. In the first chapter, the ages related with human beings and animals in terms of worships i.e. being cut from menstruation and puberty ages, and the ages of the animals to be sacrificed and given as zekat were researched. The ages of pregnancy period (age of fetus), nursing, istiğna, iştiha, hadane, death of mefkudun that are the ages affecting the Family Law were considered in the second chapter. In the last chapter, the ages of appeal, majority, delivering the property to the dissolute were discussed. In this manner, by gathering the ages considered in Fiqh a determination study was carried out in this thesis.

KUR'AN DÜŞÜNCESİNİN BAZI TEMEL UNSURLARI

Kadir DEMİRLER

Danışman: Prof. Dr. Şerafeddin GÖLCÜK

171 Sayfa, 2004

Kur'an, insanları doğru yola iletmek üzere Allah(cc) tarafından Hz. Muhammed(sav)'e vahiy yoluyla indirilen ilâhi bir kitaptır. Kur'an Düşüncesi de, Kur'an ve Sünnetin ihtiva ettiği ve bu çerçevede oluşan, kendisine has özellikleriyle -ilahi, değışmez, evrensel, dengeli, pratik, tevhid temeline dayalı, akıl ve bilimle çelişmeyen- diğer düşünce sistemlerinden ayrılan özgün bir düşünce sistemidir.

Kur'an, Allah-insan-kainat üçlüsünü konu edinen ve bunlar arasındaki ilişkiyi en ideal şekilde düzenleyen bir içeriğe sahiptir. İnsanın kulluğu için gerekli olan hususları da -inanç, ibadet, ahlak- temel prensipler halinde bildirmektedir.

Kur'an Düşüncesi'nin temel unsurları; bilgi boyutu, ahlak boyutu, kulluk boyutu, sosyal-toplumsal boyut olarak sınıflandırılabilir. 'Bilgi boyutu' düşüncenin teorik alt yapısını, 'ahlak boyutu' insanın kendisi dışındakilerle ilişki şeklini, 'kulluk boyutu' insanın Rabbi karşısındaki görevlerini, 'sosyal-toplumsal boyutu' bunların toplumdaki tezahürlerini konu edinmektedir.

Kur'an ve Kur'an Düşüncesi'nin amaç ve gayesi, insanların kulluğu için gerekli olan ilke, esas ve prensipleri insanlara sunarak, onları kula kulluktan kurtarıp tek olan Allah(cc)'a kulluğa yöneltmektir. Bu ilke ve esaslar çerçevesinde, insanların din, can, akıl, nesil, mal güvenliğinin teminat altına alındığı, adaletin hakim olduğu ve insanların maddi ve manevi huzur içinde oldukları bir toplum oluşturmaktır. Nihayetinde de, Allah(cc)'ın rızasını kazanmak suretiyle ahiret kurtuluşuna ulaştırmak şeklinde özetlenebilir.

SOME FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF QUR'AN THOUGHT

The Holy Qur'an is a divine book; which was descended by Al-llah to Prophet Mohammad through Vahy; to direct the people to true path. And the Qur'an Thought is a unique teaching that deeply connected with the Qur'an and Sonnat framed by them having its own properties; such as divinity, unchangeable, universal, stable, practical, based on tawhed and no contrast with logic and science; which are separating the Qur'an Thought from other way of thinkings.

SÜİFD / 18

257

The theme of Qur'an is mainly focused on Al-llah , humanbeing & universe and tuning the relations between them in the most possible ideal way as well as instructing about the fundamental principles of worshipping, such as belief, cult and moral.

The main principles of Qur'an Thought can be classified as knowledge, moral, worshipping and social life. The knowledge principle forms the theoretical under-structure, the moral principle forms the relationships between humanbe-

ings, the worshipping principle forms the worshipper's responsibilities to Al-İlah and the social principle forms the social sides of the aforesaid principles in Qur'an Thought.

The main purpose of the Qur'an and Qur'an Thought is to save the humanbeing from worshipping to nothing but Al-İlah by instructing them about the basis and fundamental principles which are necessary for worshippers. The Qur'an Thought gurantees the religion, soul, wisdom, generation, property and applies the justice and constitutes a community living in peace physically and spiritually throug above mentioned principles. And eventually these principles takes the humanbeing into a peaceful life after passing away.

FETHU'L-MENNÂN ADLI YAZMA TEFSİRİN MUKADDİMESİNİN TAHKİK ÇALIŞMASI

Hüseyin HAZIRLAR

Danışman: Prof. Dr. Durmuş Ali KAYAPINAR

87 Sayfa, 2004

Ecdadımız Kur'ân'ın nüzulünden bugüne değin tefsir alanında çok kıymetli eserler telif etmişlerdir. Bunlardan bir kısmı yeterince tanınmış, tanınanlardan çok daha fazlası ise, kütüphane raflarında gün yüzüne çıkmayı beklemektedir.

İşte bunlardan bir tanesi de Kutbuddîn Ebü's-Senâ Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih eş- Şîrâzi'nin (Ö. 710 /1311) kaleme aldığı Fethü'l-Mennân Fi Tefsîri'l-Kur'ân adlı yazma tefsirdir. Ki bu tefsirin nüshaları Süleymâniye kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa numara 109 -126 ile Esad Efendi numara 111-140'ta yer almaktadır.

Fethü'l-Mennân Fi Tefsîri'l-Kur'ân, 40 cilt gibi oldukça geniş hacimli, öncelikli olarak rivayet, ardından dirayet, kısmen de işârî tefsire yer verilen bir tefsirdir.

Yaptığımız tez çalışmamızda ilgili eserin, Hekimoğlu Ali Paşa nüshasını esas almak suretiyle önsözünü tahkik etmeye çalıştık.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserinin mukaddimesini tahkik ettiğimiz Kutbuddîn Ebü's-Senâ Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih eş-Şîrâzi'nin kısaca hayatından bahsetmeye çalıştık. Bununla birlikte kaleme aldığı diğer eserlerini, tefsirinde takip ettiği metodu ve istifade ettiği kaynaklar ile, yazma tefsirin nüshalarının nerede ve hangi numarayla yer aldığını, ayrıca tahkikte takip ettiğimiz metodu da kısaca belirtmeye çalıştık.

Çalışmamızın esasını oluşturan ikinci bölümden ise, yazma tefsirin önsözünü tahkik etmeye çalıştık.

VERIFICATION STUDY OF THE FOREVERD OF FETHU'L-MENNAN HAND WRITING COMMENTARY

Our ancestors have written valuable Works on commentary since the descend of Koran. Some of them are quite famous, where as most of tire others are on the shelves in libraries waiting to come to light.

One of them is Fethü'l-Mennan Fi Tefsîri'l-Kur'ân written by Kutbuddîn Ebü's-Senâ Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih eş- Şîrâzi'nin (Death 710/1311) copies of this commentary are in Hekimoğlu Ali Paşa number 109-126 and Esad Efendi number 111-140 i Süleymaniye library.

Fethü'l-Mennân Fi Tefsîri'l-Kur'ân which is 40 volumes, is a commentary principally including narrative then understand ding and partially mystic commentaries.

Refenng to Hekimoğlu Paşa copy of the work, we tried to verify its foreword in our study.

Our study consists of two parts. In the first part, we tried to discuss Kutbuddîn Ebü's-Senâ Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih eş- Şîrâzi's life briefly which we verified the in tradition

of his work. Mor ever we tried to show his other Works, the method he used in his, commentary resources he used the place and the number of his commentary and the method we followed in verification,

Also, in the second part which constitutes the core of our study, we tried to verify the foreword of the commentary,

ALİ EL-ATVEL KARABAŞ VELÎ VE RİSÂLETÜD-DEVERÂN-I

Fatih KESKİN

Danışman: Prof. Dr. Süleyman TOPRAK

104 Sayfa, 2004

Karabaş Velî, onyedinci yüzyılda yaşamış önemli bir Halveti şeyhidir. 1020/1611'de Arapgir'de doğmuştur. Bir süre Fatih Medresesi'nde eğitim görmüş, sonrasında ise tasavvufa meyletmiştir. İstanbul'daki şeyhliği döneminde geniş halk kitlelerince kabul görmüş, hatta nüfuzu saraya kadar ulaşmıştır. 1097/1686 yılında Mısır yakınlarında vefat etmiştir.

Risâletü'd-Deverân, Kâşifu'l-Esrâr, Câmiu Esrâni'l-Fusûs, Şerhu Akâidi'n-Nesefî yazdığı eserlerden bazılarıdır.Karabaş Velî, Risâletü'd-Deverân adlı eserini Kadızâdelilerin, özellikle de Vâni Mehmet Efendi'nin deveran karşıtı faaliyetlerine karşı yazmıştır.

Bu eserinde öncelikle din kavramından ne anladığını belirtmiş ve zikir çeşitlerini incelemiştir. Özellikle cebrî zikrin öneminden bahsetmiş ve yapılan eleştirileri yanıtlamaya çalışmıştır. Deveran hakkında mezhep imamlarının da görüşleri-

SÜİFD / 18

259

ne müracaat etmiştir. Deveranın aleyhinde bulunan kimselerin görüşlerini inceleyerek onun bir oyun ve bid'at olmadığını isbat etmeye çalışmıştır. Son olarak da deveranın meşru olduğuna dair delilleri vermektedir.

ALI AL-ATWAL WARABASH VALI AND HIS BOOK LITLED RISALA AL-DAWARAN

Karabaş Vali is the important Sheikh of The Khalwatiyya who lived in 17. Century. He was born in Arapgir in 1020/1611. He studied in Fatih Madrasa for a while, after that he inclined to Sophism. He was appreciated by the majority of the public in Istanbul while he was sheikh. He died around Egypt in 1097/1686.

Some of his works are Risala al-Dawaran, Kashif al-Esrar Gamee Asrar al-Fusus, Sherh Akaed al-Nasafi. Karabaş Vali, wrote Risala al-Dawaran especially for Vani Mehmet Efendi's activities, who is a member of Qadizadalis, against al-dawaran.

Firstly he explained what he understood on the concept of religion and he searched the kinds of recollection. Especially he had mentioned the importance of vocal recollection and tried to defend it against the critics. He also referred the ideas of the major imams. He tried to prove that al-Dawaran was neither a dance nor a innovation by researching the critics of the people who are not in favor of al-Dawaran. Finally he had given important proofs for truthfulness of al-Dawaran.

İLEL EDEBİYATI VE KURALLARI

Kudret KARAÇAM

Danışman: Prof. Dr. Bilal SAKLAN

116 Sayfa, 2004

İlet, zahirde sahih görünmekle beraber, hadisin sıhhatini zedeleyen gizli bir kusurdur. Sened ve metinde görülen illetler, İlel Edebiyatı'nın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmamız, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, önce hadis rivayetinde râvinin fonksiyonu ele alınmış, ardından sened ve metin tenkidinin kısa bir tarihçesi verilmiştir. İletin lügat ve ıstılah anlamı da zikredildikten sonra, İlelü'l Hadis İlimi'nin gayesi, mevzuu ve tarihçesi üzerinde durulmuştur. Bu bölüm, ilel konusunda çalışanlar ve eserlerinin kısaca tanıtılmasıyla son bulmuştur.

İkinci bölümde, önce illeti tanıma yolları maddeler halinde sıralanmış, ardından illet sebepleri ortaya konulmuştur. Çalışmamızın ana konusu olan illet kaideleri, İbn Ebî Hatim'in İlelü'l Hadis ve İbnü'l Cevzî'nin el-İlelü'l Mütênâhiye adlı eserleri doğrultusunda misallerle açıklanmaya çalışılmıştır. Sünen tertibinde

kaleme alınmış bu iki eserdeki haberlerin incelenmesi ile hedeflenen amaç, literatürde bulunmayan başka illet kaidelerine ulaşmaktır.

PRENCIBLE OF ILLAL LITERATURE

Illat is a hidden shortcoming which undermines the authenticity of a Hadith though assumed to be sound in appearance. The shortcomings that lie bothin the chains of narrations and text form the subject matter of the 'Hal literatür.

Our study consists of an introduction and two chapters.

In the first chapter, we first treated the function the transmitter carries out in the narration, then prouceded to give a short historical outline of the textual and narrational critique. After expounding the literal and terminological senses of the term " 'illat ", we dwelt upon the objectives, topics and history of the science of 'Hal al-Hadith. This chapter ends with a shortly speaking of the experts of this science and their works.

In the second chapter, we first itemized the ways of identifying the 'illats, then elucidated the kinds of 'illats. Being the main topic of our study, the principles of identifying the illats were elaborated upon based on such books as 'Hal al-Hadith of Ibn Abî Hatim and al-'Ilal al-Mutanahiya of Ibn al-Jawzî. Our primary goal in examining the narratives included in the aboue two books, which were written in accordance with the genre of Sunan, is to find out some other principles concerning the 'illat, which are not extant in the commonplace Hadith literature.

İBN EBÎ LEYLÂ: HAYATI, ESERLERİ VE İSLAM HUKUKUNDAKİ YERİ

Rıfat ÇEVİK

Danışman: Prof. Dr. Saffet KÖSE

124 Sayfa, 2004

İslam hukukunun oluşum dönemi Hz. Peygamber, sahabe ve tabiun devridir. Tabiûn döneminin önde gelen fakihlerinden biri de İbn Ebî Leylâ'dır. Emevi ve Abbasiler döneminde otuz üç yıl kadılık yapan İbn Ebî Leylâ ictihadlarıyla rey ekolünün oluşumunda önemli bir paya sahiptir. Kendisine bir mezhep isnat edilmiş olan İbn Ebî Leylâ bazı konularda çağdaşı olan Ebû Hanîfe ile ihtilaf etmiştir.

İbn Ebî Leylâ ictihadlarında Kur'an ve Sünnet ile birlikte kıyas, örf ve seddü'z-zeroi' gibi metodları da kullanmıştır. İbn Ebî Leylâ'nın fetvaları incelendiğinde günümüzde bile bazı görüşlerinin halen geçerliliğini koruduğu görülmektedir. İmam Azam'la ihtilaf ettiği duyulduğunda pek sıcak bakılmayan İmam Muhammed b. Abdirrahman b. Ebî Leylâ'nın İslam kültürüne çok büyük katkıların olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

SÜİFD / 18

261

IBN ABI LAYLA: HIS LIFE, HIS WORKS AND HIS POSITION IN ISLAMIC LAW

The formation process of Islamic Law is the period of Prophet Muhammed (may peace be upon him) and his followers. Ibn Abî Layla is one of leading lawers of this period. Ibn Abî Layla served as a judge for thirty three years during the Dynasty of Emevids and Abbasids and with his decisions drawn from basic Islamic sources, he played a great role in the formation of Rey School. He was labelled as the leader and spokesman of a new sect and had some disagreements with his contemporary Abu Hanîfah, the leader of one of the four primary Islamic sect.

Ibn Abî Layla used several methods in addition to Quran and Hadith. When closely examined, it will be seen that some of his views concerning various issues are still valid. Despite his disagreements with Imam A'zam, he is accepted to have contributed a lot to Islamic cultur.

CEMÂLEDDİN EL-KÂSİMİ'NİN MEHÂSİNÜ'T-TEVİL ADLI TEFSİRİ VE BİLİMSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Selami BAĞCI

Danışman: Prof. Dr. İsmet ERSÖZ

68 Sayfa, 2004

Bu çalışma, bir giriş, dört bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır.

Son dönem müfessirlerinden olan Cemâleddin el-Kasimi din ilimlerinin çeşitli alanlarında pek çok eser yazmıştır. Bunların en önemlisi 17 ciltlik Kur'an Tefsiri'dir. Tefsirinde önceki alimlerin eserlerinden çokça faydalanan yazar, zayıf rivayetlerden, bidat ve hurafelerden şiddetle kaçınmıştır. İnanç ile ilgili konularda selefin görüşlerine bağlı kalan Kasimi, ahkam ile ilgili konularda mezheplerin görüşlerine eşit ölçüde yer vermiştir. Kendisinden önce yazılan tefsirlerin özeti durumundaki bu eser, Kur'an tefsirinde araştırmacılar için en önemli kaynaklardan birisidir.

Biz Kasimi'nin bu çalışmasını bilimsel açıdan değerlendirmek suretiyle, neredeyse ilk dönem tefsirlerinin tamamından yararlanmış olan müfessirin metodunu belirleyerek, tefsir alanında çalışmak isteyenlere bir katkı sağlamayı arzuladık. Ayrıca ilgili bilim dünyasında yeterince tanınmadığına inandığımız bu çalışmayı, bilim dünyasının istifadesine sunmuş olduk.

SÜİFD / 18
262

CEMÂLEDDİN EL-KASİMİ'S COMMENTARY MEHASİNÜ'T-TEVİL AND ITS SCIENTIFIC EXPLANATION

This thesis consists of an introduction, four chapters, and a result.

Cemaeddin el-Kasimi, who have been one of the last period's commentator on the Quran, had many written works in different areas of religious sciences. The most important of these ones is the seventeen volumned Quran

Commentary. Benefiting from early savants' works abundantly in his commentary, the writer abstained from weak rumors, heresy and superstitions severely. Kasimi bounding to precedecessor's opinion related to the belief subjects, also gave place to the religious sect's opinions related to the behaviour in equal measures.

The primary function of the introduction is to explain the methods, purposes, and sources that were used in the writing of this thesis.

This work in the state of being a summary of the commentaries written beforehand is one of the most important sources for researchers in Quran Commentary.

İBN HAZM'İN NESH ANLAYIŞI

Mehmet ÖZBAY

Danışman: Prof. Dr. Saffet KÖSE

118 Sayfa, 2004

Nesh, şer'i bir hükmün daha sonra gelen şer'i bir hükümle kaldırılmasıdır. Kavram mahiyeti ve içeriği gereğince çok tartışılmıştır. İslam düşünce tarihinde nesh olayını kabul edenler olduğu gibi kabul etmeyenlerde vardır. Her iki görüş sahipleri de bir takım argümanlar sunmuştur.

İbn Hazm, Endülüs fikir hayatında yetişmiş özgün isimlerden biridir. İbn Hazm da İslam şeriatında nesh olayının gerçekleştiğini savunmaktadır. İbn Hazm neshi, Allah'ın mutlak iradesinin bu şekilde tecelli etmesiyle açıklamaktadır.

THE ABROGATE PHILOSOPHY OF IBN HAZM

Abrogate is the outlaw of an Islamic law which is abrogated by a new Islamic law. It has been discussed a lot as per the contents and nature of the term. In the Islamic philosophy history, there are some philosophers who accepted the abrogated while there were rejectors. Both of those having the concepts presented some arguments.

İbn Hazm is one of the genuine names who was educated with in the Andalusia idea world. İbn Hazm argued for the realization of the abrogate in the Islamic law. İbn Hazm explained the abrogate as the manifestation of the almighty power of Allah in this way.

SÜİFD / 18

263

DOKTORA

KUR'AN'DA FARKLI İNANÇ SAHİPLERİNİN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİLERİ

Hamza KÜÇÜK

Danışman: Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK

414 Sayfa, 2004

Dünyayı, insanlara imtihan mekanı olarak yaratan ilâhî güç, onları fitraten bu dünyada birlikte yaşama ve birbirleriyle ilişkiye girmek üzere kodlamıştır.

Başlangıçta tek bir ümmete(dine) mensup olarak yaratılan insanlar, çeşitli etkenler yüzünden ihtilafa düşmüş ve inançta farklılaşmışlardır. İnsanları tanımlarken inancı esas alan Kur'an, inananları "Mümin", inkarcıları da, inançlarına göre Müşrik (putperest= politeist), Kitap Ehli, Sâbiî ve Mecûsî, diye isimlendirmiştir.

Bu inanç gruplarının birbirleriyle ilişkileri, tarihî süreçte sorun olmuştur. Kendisiyle diğerlerinin ilişkilerini düzenleyen her dinî grup, kendini merkeze alarak diğerlerini, meşruiyetin dışında görmüş ve onlara yaşama ve kurtuluş hakkı tanımak istememiştir. Kur'an'ın bu inanç grupları arasındaki ilişkilerin niteliğine getirmiş olduğu ölçü de, İslam bilgileri tarafından farklı yorumlanmıştır.

Bu konuda Kur'an yorumcuları arasında iki eğilim göze çarpmaktadır. Birinci eğilime sahip olanlar, en son inen Tövbe Süresindeki "Kılıç Ayef'iyle, daha önce inen ve farklı inançlarla iyi ilişkiler kurmayı öneren tüm ayetlerin hükümlerinin düşmüş olduğunu ve Bakara 193 ve Enfal 39. ayetlerde geçen "fitne" kelimesinin "şirk" anlamına geldiğini kabul ederek, Müslümanlarla Gayrimüslimler arasındaki ilişkilerin temelini "savaş"a (düşmanca tavırlara) bağlamışlardır. Öte yandan bahse konu ayetler arasında herhangi bir nesh ilişkisinin olmadığını, her ayet grubunun kendi bağlamında değerlendirilerek amel etmenin mümkün olduğunu, söz konusu ayetlerdeki fitne kelimesinin şirk anlamına almanın, Kur'an bütünlüğü açısından tutarlı olmadığını savunan ikinci eğilim sahipleri ise, Müslümanlarla Gayrimüslimlerin birbirleriyle iyi ilişkiler içerisine girebileceklerini, savaşın ise, arizî bir durum olduğunu kabul etmişlerdir.

Çalışma, birinci eğilim sahiplerinin, gerek nesh teorisini işleterek, gerekse esas itibarıyla "sınama, deneme, imtihan, ibtila vb." anlamlara gelip, Kur'anî kullanımda dinden döndürmek için uygulanan "baskı ve şiddet'i ifade eden fitne kelimesine, şirk anlamı yüklemelerinin, Kur'an bütünlüğü ve Hz Peygamberin uygulamaları açısından tutarlı olmadığı göstermeye çalışmaktadır.

THE RELATIONS OF THE DIFFERENT BELIEVERS TO EACH OTHER IN THE QORAN

Divine Power which created this world as testing place for men, coded them as capable of living together and contacting each other in this or that way.

Humanbeing who were created as "one nation", later conflicted with each other because of different reason.

Qoran, when describing men, based its description on "belief, articulated the values /conditions of being a "believer", and called the people who not believe as polytheists, People of Book, and Magians. according to their beliefs.

In the history, relations between these two groups (that is, believers and non-believers) were, and still is, always problematical. Each group placing itself in the center and perceiving the opposite group as illegitimate, did/do not want to give its opponent the right to live. Qoranic verses dealing with this subject are interpreted by Muslim scholars (Mufassirs) in very different ways.

Basically, there exist two tendencies among Mufassirs in this matter: The tendency perceiving the verses indicating/ordering good relations with people of other beliefs as abolished by the "Sword Verse" of Tawba, and interpreting the word of "fitna" (testing, anarchy) in the verses Bakara, 193 and Anfal, 30 as "Shirk" (Polytheism), bases the relation! between Muslims and Non-Muslims on war; and the tendency arguing that the word "fitna" in the above mentioned Suras could not fit Qoran's entity, tries to prove that the main relation form between the believers and non-believers is peace, and war is casual. According to the latter, war depends on circumstances.

This work tries to show that the interpretations of the first group who assign the meaning of the word "fitna" (a term includes the meaning of testing, examining along with "polytheism") to the word "shirk" (polytheism), are contradicting to Qoran's entity and Prophet Mohammed's traditions.

MEVLEVÎ MATBAH-I ŞERİFLERİNDE MÛSİKÎ VE SEMÂ EĞİTİMİ

Mehmet GÖNÜL

Danışman: Doç. Dr. Fevzi GÜNÜÇ

101 Sayfa, 2004

Hiz. Mevlânâ, bugünkü Afganistan sınırları içerisinde kalan Belh kentinde 30 Eylül 1207 tarihinde dünyaya gelmiş ve 17 Aralık 1273 tarihinde hakka yürümüştür.

Mevlânâ, hiçbir zaman bir tarikatın önderi yada kurucusu olmamıştır. Ancak kendisinden sonra gelenler, özellikle oğlu Sultan Veled'ten başlayarak O'nun bu aşk, ilim ve kültür yolunu bir eğitim ekolü olarak benimsemiş ve Mevlevîlik Tarikatı adı ile kurdukları bu müessese sayesinde Hiz. Mevlânâ'nın ilâhi aşkını ve fikirlerini nesillere aktarmayı başaramışlardır.

SÜİFD / 18

265

Biz bu çalışmamızda, Mevlevîliğin konularının irdelenmesi, icranın ve eğitimin bil fiil gerçekleştiği eğitim hanelerin ve sistemlerinin anlatılması için gerekli olan örneklendirmeyi, tarikatın membaı ve bu kültürün temel taşı olmasından dolayı Konya Mevlânâ Âsitânesi ile yapmayı uygun gördük.

Çalışmamız içerisinde özellikle Mevlevîlik Tarikatı içerisinde mûsikînin yeri, Hz. Mevlânâ'nın mûsikîye olan ilgisi, dergâhlarda verilen mûsikî eğitimi ve icrası, Mevlevî âyinleri ve âyinlerde kullanılan usûller, semâ' ve semâ' eğitimi konularını mevcut kaynakların ışığı altında mümkün olduğunca anlatmaya çalıştık.

EDUCATION OF MUSIC AND SEMA IN MEVLEVI MATBAH-I SERIF

The great Turkish mystic and poet Mevlana Celaleddin-i Rumi was born in Balkh, in Afghanistan, on September 30, 1207

Mevlana was never the head of an order, and the brotherhood was not established by himself but by his followers and devoted companions. The order derived its essence, rites, moral code and discipline from the mystical path first shown by Mevlana. It was a synthesis of spiritual love attained by a combination of music and sema (whirling derwishes) which was considered to be the basic requirement for the spiritual ecstasy and devotion.

Mevlana died in Konya on December 17, 1273

We attempted in this exploration Mevlana, Mevlevilik, Mevlevi Music and Sema, additional education of music and sema in Mevlevi Matbah-ı Şerif.

ABBASİLERİN İLK DÖNEMİNDE KÖLELİK (H.132 - M.749 / H.232 - M.847)

Mehmet Nadir ÖZDEMİR

Danışman: Prof. Dr. İsmet KAYAOĞLU

218 Sayfa, 2004

Araştırmamızda köleliğin bir çok yönüyle İslam tarihinin önemli dönemi olan Abbasilerin ilkyüzyılındaki serüvenini ele aldık.

Kölelik esasen Ortaçağda çok yaygın olan sosyolojik ve ekonomik bir olgu idi. İslam Dini geldiğinde köleliği hazır buldu. Tamamen kaldırmak yerine köleliği yeniden düzenledi. Hz. Muhammed'in uygulamalarına baktığımızda bunu görürüz. Raşid Halifeler Dönemi de Hz. Muhammed döneminin devamı sayılabilir.

Emeviler Döneminde yoğun bir fetih hareketi yaşandığından çok sayıda esir elde edilmiş ve bunlar köleleştirilmiştir.

Abbasiler saray hayatında kölelere önemli bir yer vermişlerdir. Saraydaki önemli görevliler köle kökenliydi.

Abbasiler askerlik işlerinde de kölelere büyük önem vermişlerdir. Türkistan bölgesinden alınan köleler Me'mun özellikle de Mu'tasım zamanında Abbasi ordusunu oluşturmuşlardır. Biz bu kölelerin "asker köleler" oldukları kanaatinde-

yiz. Türkler Abbasi ordusuna köle olarak alınmışlar ama aralarından komutanlar çıkmıştır.

Harem hayatı ise halife Mehdi'den itibaren önem kazanmıştır. Saraydaki eğlence hayatının merkezi harem idi. Bu bağlamda hadımlardan da söz etmek gerekir. Hadımların başlıca görevi haremi kontrol etmektir.

Ekonomik hayatta kölelerin önemli bir yeri vardı. Bu dönemde köle ticareti yoğunlaşmıştır.

Sosyo-kültürel hayatta cariyeler, müzisyenlere ve şairlere ilham kaynağı olmuşlardı. Şiirin ve müziğin gelişmesinde cariyelerin önemli katkıları olmuştur.

Bu dönemde ilim hayatında köle kökenli olan bir çok bilgin yetişmiştir. Bu bilginler önemli eserler vermişlerdir.

SLAVERY IN THE FIRST CENTURY OF ABBASIDS

In our research we dealt with the background of slavery with its several aspects in the first century of Abbasids which was an important period of Islamic history.

Slavery was in fact a very common sociological and economical phenomenon in the Middle Age. Slavery had already been existing in the advent of Islam. It reformed slavery instead of banning it overall. We can see this when we refer to the practices of prophet Mohammad (p.b.o). The Four Caliphes' era may also be considered as the continuation of prophet's era.

As there were frequent battles during Omayyad era so many people were captured and they were made slaves.

Abbasids gave an important place to slaves in palace life. Principal on duties in the palace were slave originated.

Abbasids also gave important roles to slaves in military affairs. The slaves captured from the Turkish regions made up the Abbasids Army in Me'mun's, especially, Mu'tasam's era. We suppose these slaves were "soldier slaves". Turks were admitted as slaves but commanders came about out of them.

As for, Haram life, it gained importance following Caliph Mahdi. The centre of entertainment life was Haram. Thus we should also mention about eunuchs in palace. These gentlemen's principle duty was to supervise the harani.

In economical life, slaves had an important place. Slave trade got more frequent in this period.

Concubines were a source of inspiration for musicians and poets in socio-cultural life. In the progress of poetry and music concubines had a great deal of contribution.

In scientific life during this time a great number of scholars grew up and gave important works.

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ:

YÜKSEK LİSANS

DİN – DİNDARLIK KAVRAMLARI VE SOSYOLOJİK BİR YÖNTEM OLARAK DİNDARLIK ÖLÇEKLERİ

Mehmet ERKOL

Danışman: Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

183 Sayfa, 2004

Tarih boyunca dinin insanları etkileme biçimleri hep merak konusu olmuştur. Özellikle Batı'da bu merak Rönesanstan sonra farklı bir boyut kazanmış daha sonraları dinin birey ve toplum için anlamının incelenmesi bilimsel yöntemleri zorunlu kılmıştır.

Bu çalışma, dinin insanları etkileme biçimlerini anlamaya çalışan sosyolojik bir yaklaşımı ön plana çıkarmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde din kavramı incelenmiş, sosyal bilimlerdeki anlam farklılıklarına dikkat çekilmiştir. Dindarlık kavramı da bu bağlamda ele alınarak, dinin talep ettiği inanan tipinin anlamı belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde dindarlığı ölçmede kullanılan dindarlık ölçeklerine ayrılmıştır.

Dindarlık ölçeklerinin araştırılması, dinin toplum içerisindeki yerini belirlemeye yönelik önemli bir yaklaşıma dikkatimizi çekerken aynı zamanda ölçeklerin geliştirilmesinde yöntem sorununa vurgu yapmaktadır.

THE CONCEPTS OF RELIGIOUS AND RELIGIOUSNESS AND MEASURES OF RELIGIOUSNESS AS A SOCIOLOGICAL METHOD

During the history, the way of affecting people of religion has been a curiosity theme. Especially, in the West, this curiosity shifted into a different manner: then examining of the meaning of religion for individual and society made scientific methods obligatory.

This study indicates a sociological concept which tries to understand the way of affecting people of religion. In the first part of the study, the term of religious was considered. The meaning differences in sociological sciences were emphasised. The term of religiousness was considered in this way; the sense of human type that religious offers was tried to be determined. The second part is allocated for the measures of religiousness which are used for measuring religiousness.

When the researches for the measures of religiousness attract our attention to an important opinion that is for determining the position of religion in

the society.at the same time emphasize the problem of methods for developing the measures.

EBU'L-FETH MUHAMMED B. ABDULKERİM EŞ ŞEHRİSTÂNÎ'NİN EL-MİLEL VE'N-NİHAL ADLI ESERİNDE SABİİLİK

Yaşar TOKER

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Galip ATASAĞUN

156 Sayfa, 2004

Bu çalışmamızda, Şehristânî'nin hayatı, İslâmî kaynaklarda Sabitlikle ilgili bilgiler ve onların kimliği hakkında tartışmalar, Sabîilik ve Harranilerin tarihi, inanç ve ibadet sistemlerini tanıtmaya çalıştık.

Birinci bölümde Şehristânî'nin hayat, kişiliği ve eserleri üzerinde durduk. Özellikle onun el-Milel ve'n-Nihal'ini inceledik.

İkinci bölümde, Sabîiliğin Harran putperestleri mi, yoksa Mandenler mi olduğunu tespitte çalıştık. Harran Putperestleri, Ortadoğu'daki Ehli Kitap olmayan dinlerin kalıntıları, özellikle Keldânilik ve Süryânilik hakkında geniş bilgi verdik. Bölgedeki felsefi hareketliliğe değindik. Yaşantıları, inanç ve ibadet anlayışları, müneccimlik ve felsefeyle olan derin bağlarını inceledik. Sabîiliğin Ehl-i Kitap olup olmamasıyla ilgili tartışmalara da değindik.

Üçüncü bölümde, Şehristânî'ye göre Sabîî topluluklarını, ruhlara, yıldızlara ve putlara tapınma ve Hanifliği anlattık. Şehristânî'nin çeşitli konularda, aralarındaki felsefi tartışmalarla Sabîiler ve Hanifler olarak anlattığı grupları inceledik.

Dördüncü bölümde Onların Yahudilikten ayrılması üzerinde durduk. Bu bağlamda onların tarihi, Yahudilikle ona benzerliklerini anlattık. Tek tanrı inancına sahip olmaları, onların Ehl-i Kitap olmaları üzerinde durduk. Peygamberlik anlayışları ve ibadet sistemlerini, sosyal hayatlarını ve Sabîiliğin yazılı kaynaklarını inceledik.

SABIES IN ABU'L-FETH MUHAMMED B. ABDULKERİM SHAHRASTANI'S IN HIS BOOK AL-MİLEL VE'N-NİHAL

At this our study we tried to learn the beleiver Sabies, their identiy and their history, beleiving their belief and systems of workshops.

SÜİFD / 18

269

At section life of Shahrastani and personality his Works especially his book al-Milel ve'n-Nihal we had to introduced.

At second part it they idolater otherwise Mandeen we had provedet. Idolater of Harran's in the Middle of Eastmen undomestic book and remains of religions especially Kaldany and Siiryanyes we touch. That distric of philosohpy. Life of than, believes and understanding astrolger an with philosopher and his connect with the past we had emproved. Another at part Sabians if undomestic book or not.

At third section mind of Shahrastani is community to Sabian. We describe to spirits, stars and idolaters, tnzekt of especially is mind of Shahrastani at phiosopgrof argumend.

At fourth part seperate of them from Jewis hood. This connect historian of them with Jewis we had. To expression they had belieof of the one God.Their undomestic boks we have delibarate. Prophet hood understanding, social life and. Reseawich written we examined

MORMON KLİSESİ – DOĞUŞU, TARİHSEL GELİŞİMİ, ÖĞRETİSİ

Mahmut Mert ASLAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hidayet IŞIK

110 Sayfa, 2004

En yalın şekilde Mormonizm 1830 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin New York eyaletinde, kurucusu Joseph Smith'in Tanrı'dan aldığı vahiylerle dayanarak yazdığını iddia ettiği Mormon Kitabını (The Book of Mormon) basına tanıtmak suretiyle dünya kamuoyuna beyan ve ilan etmiş olduğu dindir. Kimi kaynaklarda Protestanlıktan ayrılarak ortaya çıkmış bir "mezhep" veya "tarikat" şeklinde tanımlansa da, bugün itibariyle Mormonizm, büyük ölçüde kendine özgü teolojik yapısı ve sıkı bir merkezi otoriteye bağlı olarak pek çok dünya ülkesine yayılmış kurumsal aygıtları ile daha ziyade bağımsız bir din izlenimi vermekte ve doğrusu kendini herhangi bir başka dinin gölgesi altında tanımlama eğilimi veya kaygısı da taşımamaktadır. Nitekim Mormonlara göre Joseph Smith, yukarıda belirttiğimiz gibi, Tanrı'dan vahiy alan bir peygamberdir ve onun bu şekilde yazdığına inandıkları ayrı kutsal metinleri bulunmaktadır.

Amerikan toplumunun dini arkaplanına baktığımızda açıklıkla görebiliriz ki, Mormonizm Amerika'da sonradan sahneye çıkmış dinler ve dini hareketler içinde kendi ayakları üzerinde durabilmiş ve deyim yerindeyse yürüme yeteneği göstererek kendini kanıtlayabilmiş ilk ve tek yerli Amerikan dinidir.

Dışarıdan bakıldığında, şüphesiz ki, Mormonizm'in kendini diğer tüm dinlerden tamamen yalıtılmış, tam anlamıyla özgün bir dini yapı ortaya koymuş olduğunu söylemek zordur. Ancak yakın plandan bakıldığında, pek çok yeni kavram geliştirmiş olmanın yanı sıra, başta Hristiyanlık olmak üzere, diğer dinlerle benzer görünen kimi temel kavramlara da oldukça farklı boyut ve anlamlar getirdiği açıkça görülecektir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde çetin mücadeleler ve uzun, çileli göçlerin ardından, bugün herkesin bildiği Utah eyaletini kurmuş olan Mormonlar, günümüzde eyaletin hakim çoğunluğunu teşkil etmektedirler. Bu arada Utah / Salt Lake City merkez olmak üzere, dünyanın birçok ülkesine yayılmış son derece disiplinli bir kilise örgütleri bulunmaktadır.

Mormon kilisesi kendini, "Ahirzaman Azizleri İsa Mesih Kilisesi" olarak adlandırmakta ve başta örgütlendikleri ülkeler olmak üzere, dünyanın pek çok bölgesinde ateşli bir misyonerlik faaliyeti yürütmektedir.

MORMON CHURCH – ITS BIRTH, HISTORICAL DEVELOPMENT, DOCTRINE

When it is wanted to be defined in the most simple way, Mormonism is a religion which Joseph Smith founded by proclaiming the main holy scripture of the religion, the Book of Mormon, to the world public opinion in New York, U.S.A. in 1830. The book that is believed to be written by J. Smith through revelations from God is claimed to be equal to the Bible.

Although Mormonism is, in some resources, defined as one of the sects or cults in Christianity, today it, in effect, gives the impression of being a totally independent religion with its sound theological and structural existence. Besides, it seems that it does not need to define itself under the shadow of another religion, basically since Mormons strongly believe that J. Smith was a glorious prophet of God.

On looking at the religious background of American society, we may clearly see that Mormonism has been the first and sole indigenous American religion that was able to rise to the feet and start walking when compared to all other new religions and religious groups in the same continent.

From an outer perspective, it may be difficult to assert that Mormonism has brought an entirely original religious structure. Nevertheless, when we closely look into it, while, on the one hand, it developed a score of new religious notions, on the other hand, it brought quite new dimensions and meanings to a variety of basic creeds of the Bible such as God, the Son and the Holy Ghost. In short, Mormonism made lots of innovations not only on the conceptual level but also in practice.

Mormons who established the state of Utah in U.S.A. after a long painful process of a chain of migrations and harsh struggles now constitute the overwhelming majority of the state at issue. What is more, having centralized dominantly in Utah as yet, they have continued founding new churches and mobilizing their missionary groups in different parts of the world enthusiastically.

The Mormon church defines itself as "The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints" and has church organisations both in America and in many other countries of the world. The number of Mormon churches around the globe today is reported to be over 130.

The population of Mormons today is estimated over 20 million all throughout the world.

ESKİL İLÇESİNDE SOSYAL VE DİNİ HAYAT

Hacı ERMİŞ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKGÜL

115 Sayfa, 2004

Bu çalışma, orta Anadolu da küçük bir ilçe olan Eskiil ilçesindeki sosyo - kültürel ve dini hayat ve bu çerçevede kişilerin değişim sürecinden etkilenip etkilenmediklerini ölçen bir araştırmadır.

Birinci bölümde ilçenin coğrafi konumu, tarihi, idari ve sosyo ekonomik durumu, örneklemin kişisel özellikleri incelenmiş ve deneklerin toplumsal ilişkileri ile ilgili bulgular değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise ilçedeki dini hayat, inanç ve ibadet boyutuyla elde edilen bulgular ışığında tahlil edilmiş, dini hayatın bilgi boyutu ortaya konulduktan sonrada dindarlık durumu, din- aile, din- toplum, din-ekonomi ilişkileri çerçevesinde dinin toplumsal kurumlar üzerindeki etkisi ile dünyada ve Türkiye'deki genel değişimin sosyal ve dini hayat üzerindeki etkisi incelenmiştir.

SOCIAL AND RELIGIOUS LIFE IN THE COUNTRY OF ESKIL

This study intends to examine socio-cultural and religious life in Eskiil, which is one of the small counties located in the Central Anatolia. Moreover, it aims to find out whether the population of Eskiil were affected by the process of change or not.

In the first chapter, we focused on the county's geographical location, history, governmental and socio-economic situation. In addition, we discussed the findings concerning the sample's social relationships. In the chapter II, we tried to analyze the religious life of the county in the light of our findings laying emphasis on belief and rituals. Furthermore, we elaborated upon the cognitive aspect of religious life. Then, we concentrated on the impact which religion has on social institutions and the impact which global and internal changes have on social and religious life in the context of religiosity, the relationship between religion and family, between religion and society, between religion and economy.

DİYARBAKIR ÇÜNGÜŞ İLÇE MERKEZİ VE KÖYLERİNDE SOSYAL VE DİNİ HAYAT

Ali KÖROĞLU

Danışman: Doç. Dr. Bünyamin SOLMAZ

176 Sayfa, 2004

Bu çalışma Diyarbakır'a bağlı Çüngüş İlçesi ve köylerinde Din Sosyolojisi yöntemleriyle yapılan bir alan araştırmasıdır. Burada incelenen sosyal grup, kendini Zaza olarak tanımlamakta ve günlük hayatta mahalli dilini kullanmaktadır. Yöre, coğrafi şartların getirdiği sınırlılıklar nedeniyle çok fazla gelişmemiştir. Hızlı nüfus artışının kaynaklar üzerindeki baskısıyla yöreden ciddi oranda göçler yaşanmıştır. Yöre sosyal ve kültürel olarak kapalı olmasına rağmen, kitle iletişim araçları ve göçün etkisiyle değişmektedir. Dini açıdan homojen olup İslam dininin Hanefi yorumunu benimsemektedir. Dini düşünce tutum ve davranışlar açısından aynı mezhebin benimsendiği ülkemizin diğer bölgeleriyle benzerlikler göstermektedir. Din, burada yaşayan sosyal grup için ulusal kültürle bütünleşmenin en güçlü aracıdır.

Yöre, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak gelişmemiştir. Ekonomiye dayalı sorunlar eğitim, kültür ve dini hayat üzerinde etkilidirler. Kaynakların yetersiz oluşu ve hızlı nüfus artışı göçü zorunlu kılmıştır. Bu sosyal hareketlilik kontrolsüz olduğu için çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir.

SOCIAL AND RELIGIOUS LIFE IN DIYARBAKIR'S CUNGUS COUNTRY AND IT'S VILLAGES

This study is a ground study and it is researched by methods of religion sociology at Diyarbakır's Çüngüş county and its villages. Researched social group defines itself as a Zaza and uses local language in daily life. This region didn't develop because of geographical conditions limits. County's public immigrated to big cities because of fast population increases and insufficient of economical sources. Despite of region is obscured changes by impact of mass media means and immigration. This group is homogeneous aspect of religion. Region public assumes Islam's sect of Hanefi. Researched area resembles another areas of our country aspect of religious ideas, actes, behaviours. The reason of this similarity is comment of Islam's Hanefi sect. Religion is the most strong mean of adopting with national culture. Region couldn't develop in economy and culture. Economical problems influences on education, cultural and religious life. Insufficient economical sources and fast population increases obligate to immigration.

SÜİFD / 18

273

MEVLANA'NIN MESNEVİ'SİNDE AŞK KAVRAMI

Zeynep Özçelik KÖSE

Danışman: Doç. Dr. Şahin FİLİZ

94 Sayfa, 2004

Bu çalışmamızın konusunu, Mevlana'nın Mesnevi'sinde aşk kavramının felsefi tahlili oluşturmaktadır. Mevlana Mesnevi'sinde aşkı tüm boyutlarıyla ele almış, ona müstesna bir yer vermiştir.

Mevlana'ya göre aşkın tanımını yapmak zor, hatta imkansızdır. Mahiyetinden bahsetmek için de aşkı muhakkak tecrübe etmek gerekmektedir. İnsana önce beşeri yönüyle kendini tanıtan aşk, insanda nefsi eğitici, ruhu olgunlaştırıcı bir etki bırakmaktadır. Sabır gerektiren dönemlerden sonra aşk, insanı Allah'a götüren bir neden olarak karşımıza çıkar. En nihai noktada ise aşk, ilahi hakikate ulaşmak ve Tanrı'da beşeri benliği yitirmektir. Bu noktaya gelinceye kadar beşeri aşkla ilahi aşk birbirini tamamlar. Aşkın insanı kör eden tarafı bu noktada insanı avama değil, havasa yönelten nitelikte olup, insanı dünyevi hırslara karşı dizginleyip ruhunu manevi güzelliklere karşı duyarlı hale getirir.

Aşk, seven ve sevilen taraflar açısından ele alındığında karşımıza bir sevgi sujesi ve bir sevgi objesi çıkar. Aşkın sujesi yalnız insan gibi görünse de, aşkta asıl suje ve obje Tanrı'nın kendisidir. O hem seven, hem de sevilendir. Aşkın yaratıcısı da yine tanrıdır. Bilinmeyi ve seilmeyi dileyen Tanrı, aşkı insana bir lütuf olarak vermiş, yaratılış hakikatlerini göstermede ve kendisini tanıtmada onu bir araç olarak tayin etmiştir.

Bu bağlamda Mevlana'ya göre aşk, Tanrı'ya ulaşmada yegane yoldur.

Aşkın estetik, ahlak, akıl ve bilgiyle çok yakından ilgisi vardır. Estetik aşka götüren içsel bir etken, ahlak aşkın oluşumunda sergilenen davranış güzellikleri, akıl aşkla kimi zaman karşı karşıya getirilen insanın temelli bir yetisi, bilgi ise aşkı kemale erdiren esaslı unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

THE CONCEPT OF LOVE IN THE MATHNAWI OF MAWLANA

The subject of the study is to analyze the concept of love in the "Mathnawi of Mawlana Djalal al-Din al-Rumi. Rumi has elaborated on the love in his Mathnawi and given it a great place in his philosophy. In view of Rumi, it is difficult if not impossible to make a definition of love. In addition, one should experience the love to be able to speak of its quidity. The love makes itself first felt in the human being in a human level; afterwards it functions as a teacher for him. After the times, which requires a strong patients the love comes out as a factor leading to the preximity of God. In the at most point the love means to achieve the ultimate being and annihilate himself in him. Up to the point, the human and divine of compliments each other. The human being not to the base; rather, it leads to exalted realities. Furthermore, such a kind of love would herness the

human being from indulging him/herself in wordly pleasures and renders his soul sensitive to spiritual beauties.

When the love is considered to be lover and loved, it presents itself to be the object of the love. If though the subjec of love seems to be exclusively the human being, in fact the real subject and object of love is God persy. Not only is he lover but loved as well. The originator of the love is indeed God: he desired both to be known and to be loved and confired upon the human being the love as a taken of his grace. In addition he desinated the love as a locus where in to manifest the realities of creation.In this contax Rumi regards the love as the uniq path to draw near to God..

The love has an ultimate relationship with esthetic, ethic intelligence and knowledge. Esthetic is an inner factor leading to the love, ethic is the mode of behaviour exibity the love, and intelligence is a significant capability which is frequently put against the love.And last but not least, knowledge is one of the most important elements which prefecting the love.

EBU BEKİR RÂZİ VE FELSEFİ GÖRÜŞLERİ

Emel SÜNTER

Danışman: Doç. Dr. Şahin FİLİZ

101 Sayfa, 2004

Ebu Bekr Râzî IX-X. Yüzyılda yaşamış bir filozoftur. Filozof felsefeyle birlikte Tıp, Kimya ve Simya ile ilgilenmiştir. Râzî'nin Tıpla ilgilenmesinden dolayı, bu bilgileri felsefi görüşlerini şekillendirirken kullandığı görülmektedir. İnsan doğasını incelerken bireyin, hem fizyolojik yönünü, hem de psikolojik yönünü problematik olarak değerlendirir.

İslam felsefe tarihine baktığımızda gerçek anlamda bir rasyonalist olduğu görülür. Onun felsefesinin çekirdeğini akıl oluşturur. Akıl, filozofa göre bilgiyi elde etmede tek otoritedir. Bilgiyi anlayan, kavrayan, düzenleyen, sentezleyen ve bilginin sonuçlarını idrak eden akıldır. Bu bilgi kişiyi onu mutluluğa götürür. Râzî'ye göre akıl, kişinin hem bu dünyadaki, hem öteki dünyadaki mutluluğu elde etmesinde, kişiye kılavuzluk eder, çünkü kişinin eylemlerinde neyin makul olduğunu, neyin makul olmadığını belirleyen akıldır. Makul eylemler kişinin ruhunu tatmin etmektedir. Kişi akılı vasıtasıyla hazzın en mükemmel olanını tecrübe eder.

SÜİFD / 18

275

Bu anlamda Ebu Bekr Râzî dini nasslara dayanan fikirlerden ziyade, rasyonalist görüşleri ile insanı tanımaya çalışmıştır. İnsanın sonsuz mutluluğa kavuşma yollarını, yaptığı psikolojik tahlillerle ortaya koymaya çalışmıştır. Akıl felsefesi ile İslam felsefe tarihinde önemli bir konuma sahip olmakla birlikte, özgür tarzı onu dönemindeki diğer filozoflardan farklı kılmıştır.

ABU BAKR ZAKARIYA AL-RHAZI AND THIS PHILOSOPHICAL THOUGHTS

Abu Bakr Razi was a philosopher lived in 9-10th century. Beside philosophy, he was interested in medicine, chemistry and alchemy. His concern in medicine had influence on his philosophical views. For him, understanding human nature requires the knowledge of both physiological and psychological aspects.

When we look at the Islamic history of philosophy, we see that he is a rationalist in the true sense of the term. For the philosopher, reason is the only authority in achieving knowledge. It is the reason understanding, conceiving, ordering, synthesising and perceiving the results of knowledge. This knowledge leads him to happiness. For Razi, reason is a guide for person in achieving happiness both in this world and in the next world, because it is reason determining what is plausible and what is not in his actions. Rational actions satisfy the spirit of person. Through reason, person experiences the perfect pleasures. In this sense, Abu Bakr Razi tried to understand human being by the way of rationalist views rather than religious verdicts. He attempted to put forth the ways of achieving infinite happiness through making psychological analyses. In addition to his important position in the history of Islamic philosophy with his philosophy of reason, his free manner distinguished him from the other philosophers of his Age.

GAZALİ'NİN EPİSTEMOLOJİSİNDE AKIL – ZEVK İLİŞKİSİ

İlknur BENLİ

Danışman: Doç. Dr. Mevlüt ALBAYRAK

67 Sayfa, 2004

Bu çalışma, ünlü İslam düşünürü ve filozofu Gazali'ye göre akıl zevk ilişkisini incelemektedir. Bu tez 3 bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde Gazali'nin şüphe metodu, bilgi, suje-obje ilişkisi ve bilginin kaynağı konusu tartışılmıştır. 2. bölümde Gazali'ye göre akıl-bilgi-ahlak ilişkisi incelenmiştir. 3. ve son bölümde "Gazali'de akıl-zevk ilişkisi" başlığı altında akıl-zevk ilişkisi ve kurb nazariyesi ele alınmıştır. Sonuçta ise Gazali'nin görüşleri açıklanmıştır.

SÜİFD / 18

276

O'na göre din duygusu fitridir. Kişide akıl-zevk ilişkisi öncelikle taklit düzeyinde başlar. Bilgiyi öğrenme ve uygulama yoluyla kişi, tecrübi ve varoluşsal olarak zevk düzeyine ulaşır. Bu düzeyde kişi Tanrı'ya yaklaşabilir, Tanrı da ona yakınlaşır.

THE RELATIONSHIP BETWEEN MIND AND PLEASURE AT EPİSTEMOLOGY OF GAZALİ'S

This study focus on reason-pleasure relevance according to the views of Ghazali, having been one of the famous Islamic thinker and philosopher. This thesis consists of three chapters and a result, in the first chapter Ghazali's suspi-

cion method, knowledge, epistemology, subject-objekt relevance and sources of knowledge in Ghazali's epistemology. In the second chopter, reason-knowledge-ethic relevance according to Ghazali are examined. In the third and latest chopter, under the title "reason-pleasure relevance in Ghazali", reason and pleasure relevance and the theory of qurb, are explained. At the result, It is expressed Ghazali's views.

That, according to him, emotion of religion is natire reason-pleasure relevance, primary begins in imidatitively level in the person and then with the learning knowletge and practicing it he owns it experimently and existential. From this level the person can closer to God and God also closer to him.

DOKTORA

ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİNDEKİ KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Fatih Menderes BİLGİLİ

Danışman: Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU

197 Sayfa, 2004

Din eğitimindeki zorlukların ele alındığı bu çalışmada ilköğretimin birinci kademesindeki çocuklar üzerinde durulmaktadır. Konumuzun teorik yönüne ağırlık verilirken bunlar öğrenciler üzerinde yaptığımız mülakat çalışmasıyla desteklenmiştir.

Giriş bölümünde, eğitim-öğretim tarihimizde din eğitiminin kısa bir tahlili yapılmaktadır. Çocuğun din eğitimindeki güçlükler farklı yönleriyle incelenmiştir. İlk olarak onun tabiatından kaynaklanan zorluklar ele alınır. Daha sonra aile, sosyal çevre, kitle iletişim araçları ve okuldaki eğitim-öğretimden kaynaklanan sıkıntılar üzerinde durulmaktadır.

PROBLEMS ENCOUNTERED IN CHILDREN'S RELIGION EDUCATION

This study is about die difficulties in the religion education. This research is especially related with the children at the primary school. Theory was given more in this topic. These were supported by a series of interviews in practice.

SÜİFD / 18

277

In the entrance section, a short analysis of the religion education was made in our training and education. The difficulties in the religion education of children were studied in different ways. First of all troubles of a child's natural characteristics were examined. Later, on the troubles which accured from social environment, family, mass media, training and education at school were studied.

